

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО

(назва навчальної дисципліни)

Методичні вказівки до практичних занять і виконання самостійної роботи

підготовки

бакалаврів

(назва освітнього ступеня)

очної (денної) форми здобуття освіти
спеціальності 073 Менеджмент

(шифр, назва спеціальності)

освітньо-професійна програма «Менеджмент готельного,
курортного

та туристичного сервісу»

(назва)

Укладач: Волкова В.В., канд. пед. наук, доцент, доцент

(ПІБ, науковий ступінь, вчене звання, посада)

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Туристичне країнознавство» є нормативною дисципліною циклу професійної підготовки фахівців спеціальності «Туризм» ступеня вищої освіти «бакалавр». Вона вивчається студентами Херсонського державного університету на першому курсі навчання в блоці суспільно-географічних дисциплін.

Необхідність вивчення даної дисципліни продиктована сучасними тенденціями розвитку туристичної індустрії у світі. Туристичне країнознавство націлює фахівців на всебічне комплексне вивчення певних територій для потреб туризму. Ознайомлення з наявним туристичним потенціалом окремих регіонів і країн, виявлення проблем і перспектив туристичного освоєння територій, формування їх туристичної привабливості є важливою складовою підготовки фахівців у галузі туризму. Засоби і методи країнознавства допомагають у процесі побудови туристичної індустрії окремих держав.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Туристичне країнознавство» складена у відповідності до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності «Туризм». Вона враховує сучасні теоретичні підходи до визначення сутності країнознавства як комплексної наукової дисципліни, що охоплює широкий спектр знань про природу, населення, господарство, історію, культуру держав і регіонів.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є складові туристично-рекреаційного потенціалу країни, ступінь їх освоєння та характер експлуатації, умови розвитку туристично-рекреаційної діяльності, особливості розвитку туристичної індустрії. У центрі уваги туристичного країнознавства лежить держава через призму її туристичної самобутності.

Метою навчальної дисципліни є формування професійних компетентностей майбутніх спеціалістів у сфері теорії і методології країнознавчого дослідження, засвоєння методики туристичного вивчення країни, формування фахового світогляду щодо територіальної організації та умов розвитку туризму в країнах і регіонах світу.

Основні завданнями навчальної дисципліни «Туристичне країнознавство»:

- розкриття теоретико-методологічних засад країнознавства;
- з'ясування особливостей та технології проведення країнознавчого дослідження у сфері туризму;
- ознайомлення з туристичним районуванням світу, специфікою застосування регіонального підходу до туристичної оцінки країн;
- засвоєння структури та методики проведення комплексної туристичної характеристики країни, що виступає в ролі туристичного об'єкта чи експортера туризму;
- формування вмінь комплексної оцінки туристичного потенціалу регіонів світу, провідних туристичних країн та їх туристичних центрів.

За підсумками вивчення дисципліни студенти мають:

- знати теоретико-методологічні засади туристичного країнознавства, форми та напрями країнознавчих досліджень у туризмі, термінологічний апарат навчальної дисципліни;
- знати структуру та методiku здійснення країнознавчої характеристики в туризмі;
- вміти визначати особливості геопросторової організації туристичного руху в світі;
- вміти оцінювати туристично-рекреаційний потенціал території різних країн і регіонів, умови та перспективи його реалізації у сфері рекреації і туризму;
- застосовувати країнознавчу інформацію для розробки проектів туристично-екскурсійних маршрутів.

Згідно змісту освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра студенти повинні володіти такими фаховими компетенціями:

- мають бути здатними визначати джерела країнознавчої інформації, проводити пошук, накопичення й обробку даних щодо туристично-рекреаційного потенціалу окремих країн;
- мають бути спроможними виявляти складові туристично-рекреаційного потенціалу країни і регіону, умови їх ефективного використання;
- мають бути здатними визначати специфіку геопросторової організації туристично-рекреаційних ресурсів країни і регіону;
- мають бути спроможними оцінювати ресурсний потенціал різних країн, перспективи його освоєння для потреб індустрії туризму
- мають бути здатними застосовувати дані країнознавчої характеристики при розробці туристичних маршрутів.

Вивчення дисципліни «Туристичне країнознавство» тісно пов'язане із опануванням студентами блоку суспільно-географічних дисциплін. Воно передуює вивченню таких навчальних дисциплін як «Рекреаційна географія», «Географія туризму України», «Організація туризму», «Інфраструктура туризму», «Міжнародний туризм» та ін., що викладаються студентам спеціальності «Туризм».

Представлені методичні рекомендації структурно складаються зі вступу, де визначаються предмет, мета й завдання, міждисциплінарні зв'язки курсу, компетентності майбутніх фахівців, програми навчальної дисципліни, яка містить теми курсу з деталізацією їх змісту, переліку змістових модулів курсу, планів семінарських занять та завдань для самостійної роботи із загальними методичними рекомендаціями щодо підготовки до них, переліку питань для екзамену, критеріїв оцінки навчальних досягнень студентів, списку рекомендованої літератури, а також додатків із довідковою інформацією.

ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Країнознавство як наукова дисципліна.

Сучасні підходи до тлумачення «країнознавства». Країна та регіон як основні об'єкти дослідження в країнознавстві. Предмет країнознавства. Функції і завдання країнознавства. Міждисциплінарний характер науки країнознавства. Еволюція країнознавчої наукової думки. Наукові школи країнознавства. Видатні дослідники-країнознавці.

Метод країнознавства: класична хорологічна концепція та парадигма територіальної організації. Принципи країнознавства. Екологічний підхід в країнознавстві: географічний детермінізм, географічний посибілізм. Інструментарій країнознавчого дослідження.

Програма країнознавчого дослідження. Аналітичний та синтетичний типи досліджень. Підходи до країнознавчого дослідження: наукове, інформаційно-пошукове та публіцистичне країнознавство. Наукові концепції країнознавчого дослідження: концепція проблемного країнознавства, концепція культурно-образного країнознавства та ін.

Тема 2. Країнознавство у сфері туризму.

Передумови формування країнознавчої науки в туризмі. Система географічних наук у туризмі. Особливості та специфіка туристичного країнознавства. Категорійний апарат туристичного країнознавства. Туристичний центр. Туристична дестинація.

Система країнознавчої інформації. Джерельна база країнознавчих досліджень в туризмі. Структура та характеристика джерел країнознавчої інформації для цілей туризму. Методика та технологія пошуку, накопичення і обробки країнознавчої інформації.

Типова програма країнознавчого дослідження в туристичному бізнесі. Послідовність туристичного опису країни. Туристичне країнознавство в системі маркетингу туристичних підприємств. Країнознавство та статистична звітність підприємств туристичної індустрії.

Тема 3. Туристичне регіоназнавство.

Районування як основний метод країнознавчого дослідження в туризмі. Принципи та критерії районування в туризмі. Поняття регіону. Регіоналізація. Підходи до визначення регіонів, їх різномасштабність. Межі регіону. Супермакрорегіон, макрорегіон, субрегіон, мезорегіон, мікрорегіон. Історико-географічні регіони. Сучасні підходи до регіонального поділу світу:

Особливості туристичного районування світу згідно ЮНВТО (в залежності від обсягів турподорожей, обсягів валютних находжень, темпів зростання чисельності відвідувачів). Типологія країн світу в залежності від геополітичного положення (географічного, демографічного, економічного, політичного, історичного), наявності природно-рекреаційних ресурсів, стану туристичної інфраструктури. Типологія країн за економіко-географічними передумовами сталого розвитку туризму.

Тема 4. Структура та методика туристичного вивчення країни.

Природно-географічна характеристика. Географічна характеристика країни з точки зору туризму. Опис території країни, її властивостей і складу. Визначення географічного положення країни. Географічне положення як умова розвитку туризму в країні. Послідовність опису природного середовища країни. Природні умови та природні ресурси країни, що мають інтерес для туризму.

Туристична характеристика клімату в країні. Вивчення кліматичних поясів та параметрів клімату, їх впливу на туристичну активність у країні. Сезонні коливання кліматичних умов у країні як фактори розвитку туризму. Оцінка параметрів погоди в процесі країнознавчого дослідження.

Вивчення вод світового океану та внутрішніх вод як елементів туристичної характеристики країни. Туристична характеристика морів, річок, озер і боліт. Підземні води, їх роль у підвищенні туристичної привабливості країни (регіону).

Туристична характеристика рослинного та тваринного світу країни (флора і фауна). Визначення природних рослинних зон в країні. Оцінка умов існування тварин в країні. Тварини та рослини, що зникають і що охороняються. Ендемічні та реліктові тварини і рослини.

Природоохоронна діяльність в країні. Опис природоохоронних територій (державних заповідників, заказників, резерватів та національних парків), як специфічних об'єктів туризму. Унікальні природні явища та природні об'єкти в країні.

Політична, економічна та історична характеристика. Вплив політичних умов в країні на розвиток туризму. Політична характеристика держави. Суверенітет держави. Визначення наявності залежних і спірних територій. Політичні конфлікти та «гарячі точки». Визначення форми правління в країні (монархія, республіка, країни Співдружності) та форми державного устрою (унітарна, федеративна, конфедеративна держава). Плюралістичні й клерикальні держави й типи політичного режиму в країні. Політична структура країни, її відношення до однопартійних чи багатопартійних держав. Столиця країни та адміністративно-територіальний поділ. Державні символи. Державна та офіційні мови в країні. Назви державних органів влади та державних посад.

Входження країни в міжнародні організації і союзи. Політичні блоки та економічні союзи. Змішані блоки країн. Підписані країною міждержавні договори та протоколи.

Економічні умови в країні, їх вплив на розвиток туризму. Оцінка рівня економічного розвитку країни та його впливу на туризм. Визначення укладу економіки країни, головних статей експорту й імпорту. Оцінка галузевої структури економіки, що має вплив на розвиток туризму (ступінь розвитку туристичної інфраструктури): транспорт, готельне та ресторанне господарство, мережа туроператорів і турагентів, зв'язок, комунальне господарство, індустрія розваг і дозвілля, охорона здоров'я, освіта, спорт, сільське господарство, народні промисли. Характеристика грошової одиниці країни. Банкноти і монети, що мають ходження.

Роль історичної інформації у підвищенні туристичної привабливості країни. Основні напрями історичної характеристики країни для сфери туризму: історія

становлення держави, історія народів, видатні історичні події, видатні історичні особи, історичні регіони, археологічні та історичні пам'ятки.

Соціокультурна характеристика. Населення країни як фактор (умова) та суб'єкт розвитку туризму в країні. Значення демографічної характеристики населення для визначення туристичної привабливості країни. Оцінка показників «якості» населення країни, структури зайнятості та рівня безробіття. Розміщення та густота населення. Розселення та ступінь урбанізації у країні. Опис міста та передмістя як основних туристичних дестинацій країни. Основні підходи до районування міста. Агломерати та мегаполіси країни. Процеси субурбанізації. Визначення головних міст країни. Характеристика сільських поселень. Форми сільського розселення в країні. Оцінка стану міграції населення в країні.

Туристична характеристика народів країни. Визначення расового, етнічного і національного складу населення, національних меншин і аборигенів.

Релігійна приналежність людини як важлива складова туристичного вивчення народів країни. Характеристика релігійного складу населення. Традиційні й нетрадиційні релігії і вірування в країні. Релігійні конфесії, що існують у країні. Наявність і роль у країні релігійного права.

Туристична характеристика культури народу як атрактивного об'єкта. Складові культури. Характеристика мови та писемності в країні. Входження мови народу до мовної групи та мовної сім'ї. Відмінності між літературною та розмовною мовою. Існування діалектів мови. Невербальні форми спілкування народу. Символіка кольору. Характеристика мистецтва в країні. Характеристика національної архітектури та архітектурних пам'яток, музики і театру. Опис фольклору і його жанрів. Характеристика декоративно-прикладного мистецтва. Місце музеїв у туристичному описі країни. Видатні твори мистецтва. Культурні події та явища в країні як об'єкти туристського інтересу.

Необхідність врахування культурних традицій народу в туристичній характеристиці країни. Етнічні, етнографічні та національні традиції. Опис звичаїв, обрядів, ритуалів і церемоній. Народні свята, фестивалі та ярмарки в країні. Характеристика національного одягу, народної творчості та ремесел. Традиційні для країни види спорту. Розвиток масової культури в країні.

Кулінарія як компонент культури. Традиції і культура харчування народів. Продукти харчування та раціон. Національна домашня та ресторанна кухні. Найпоширеніші кухні світу та їх характерні риси. Національні страви та напої. Релігійні особливості та обмеження в харчуванні.

Цивілізаційний підхід у туристичному країнознавстві. Цивілізаційний базис. Види сучасних цивілізацій. Проблеми міжцивілізаційних взаємовідносин в умовах глобалізації та розвитку міжнародного туризму.

Тема 5. Спеціальна туристична характеристика країни.

Стан розвитку туристичної галузі в країні та її місце на міжнародному ринку туристичних послуг. Структура та динаміка туристських потоків, грошових надходжень та витрат. Види туристичних ресурсів. Об'єкти туризму за їх класифікацією. Основні туристичні дестинації країни. Туристичні атракції. Рекреаційні зони, курорти та парки. Розроблені туристичні маршрути. Розвинуті

види туризму в країні, їх географія. Органи управління туризмом, туристична політика. Рекорди країни.

Спеціальна туристична інформація про країну та необхідність її отримання туристом. Збір інформації щодо природних небезпек, безпеки життя, здоров'я та власності. Врахування поясного часу та його різниці з київським часом. Ступінь розвитку телефонного та мобільного зв'язку. Список довідкових телефонних номерів. Курси обміну національної валюти на основні валюти світу. Перелік святкових та неробочих днів. Робочий і неробочий час в країні. Напруга і частота електричного струму та специфіка електричної фурнітури в готелях. Митні правила, обмеження й туристичні формальності країни. Необхідність отримання візи, реєстрація та строки перебування в країні. Правила поведінки в країні. Можливість і розміри чайових в закладах гостинності. Туристична характеристика видів транспорту та спеціальної транспортної інфраструктури. Транспортна мережа, платні автотраси та можливість прокату авто. Правила дорожнього руху. Традиційні покупки туристів в країні та сувеніри. Наявність tax-free.

Тема 6. Характеристика туристичних регіонів і країн світу.

Європейський туристичний регіон. Структура та загальна характеристика регіону. Туристичне районування та зонування території країн СНД, зарубіжної Європи та країн Східного Середземномор'я. Провідні туристичні країни регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Азійсько-Тихоокеанський туристичний регіон. Структура та загальна характеристика регіону. Туристичне районування та зонування території країн Південної, Південно-Східної, Північно-Східної Азії, Австралії та Океанії. Провідні туристичні країни регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Американський туристичний регіон. Структура та загальна характеристика регіону. Туристичне районування та зонування території країн Північної, Південної, Центральної Америки, острівних країн і територій Карибського басейну. Провідні туристичні країни регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Близькосхідний туристичний регіон. Структура та загальна характеристика регіону. Туристичне районування та зонування території країн Південно-Західної Азії, Єгипту та Лівії. Провідні туристичні країни регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Африканський туристичний регіон. Структура та загальна характеристика регіону. Туристичне районування та зонування території країн Африки (крім Єгипту та Лівії). Провідні туристичні країни регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

ЗМІСТОВІ МОДУЛІ КУРСУ

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні засади туристичного країнознавства

Лекційний модуль:

- Тема 1. Країнознавство як наукова дисципліна (2 год.).
- Тема 2. Країнознавство та регіоназнавство у сфері туризму (4 год.).
- Тема 3. Структура та методика туристичного вивчення країни (6 год.).

Практичний модуль:

- Тема 1. Поняття про країнознавство (2 год.).
- Тема 2. Особливості туристичного краєзнавства (2 год.).
- Тема 3. Комплексна туристична характеристика країни (2 год.).
- Тема 4. Спеціальна туристична характеристика країни (2 год.).

Модулі самостійної роботи:

(форма контролю – атестація за результатами усного та письмового опитування)

- Тема 1. Творчий спадок видатних учених-країнознавців (4 год.).
- Тема 2. Взаємодія регіоналістики, країнознавства, краєзнавства в системі туристичної діяльності (2 год.).
- Тема 3. Туристичне країнознавство в системі маркетингу туристичних підприємств (2 год.).
- Тема 4. Характеристика природоохоронної діяльності в країні (2 год.).
- Тема 5. Політичні конфлікти та «гарячі точки» в світі (2 год.).
- Тема 6. Специфіка кроскультурної комунікації (2 год.).
- Тема 7. Проблеми міжцивілізаційних взаємовідносин в умовах глобалізації та розвитку міжнародного туризму (2 год.).
- Тема 8. Особливості паспортно-візових формальностей у країнах світу (4 год.).

Підсумкова тека:

1. Поняття про країнознавство, його об'єкт і предмет, основні функції.
2. Структура країнознавства. Зв'язки країнознавства з іншими науковими галузями.
3. Виникнення й еволюція країнознавства. Концепції країнознавства.
4. Країнознавче дослідження, його сутність, різновиди, методи. Типова програма країнознавчого дослідження.
5. Специфіка країнознавства у сфері туризму. Програма країнознавчого дослідження для потреб туристичної галузі.
6. Система країнознавчої інформації. Структура та характеристика джерел країнознавчої інформації для потреб туризму.

7. Районування як основний метод країнознавчого дослідження. Районування світу, його критерії, основні підходи.
8. Сутність туристичного районування, його принципи та критерії. Умови та чинники формування туристичних районів.
9. Схеми туристичного районування світу. Розподіл світу на туристичні регіони та райони за ЮНВТО.
10. Уявлення про державу та її географічне положення. Сучасна система країн світу, їх типізація.
11. Природа як умова розвитку туризму. Природа, природне середовище.
12. Рельєф. Методи аналізу рельєфу. Характеристика рельєфу. Характеристика гір і рівнин.
13. Клімат. Методика вивчення клімату.
14. Туристичне вивчення вод світового океану та суші. Характеристика вод Світового океану та вод суші (річки, озера, болота, підземні мінеральні води).
15. Природні зони. Рослинність. Тваринний світ. Методи дослідження природних зон, рослинності та тваринного світу.
16. Навколишнє середовище міста (столиці). Географія міста. Планування. Міський пейзаж. Особливості забудови.
17. Західноєвропейське місто. Азіатське (східне) місто. Африканське місто. Північноамериканський та австралійський типи міст.
18. Характеристика історії міста. Основні функції міста. Пам'ятки історії та культури міста.
19. Складання характеристики народонаселення країни. Методика дослідження населення.
20. Народонаселення. Чисельність населення. Статевий склад населення. Структура зайнятості населення. Розміщення населення. Розселення населення. Урбанізація. Міграція.
21. Етноси. Методика вивчення етносів країни. Характеристика народів. Етнічний склад населення країни. Релігійний склад населення.
22. Історична характеристика країни. План характеристики історичного розділу. Методи туристичного аналізу історії країни. Потреби туристів в історичній інформації.
23. Історія країни. Історія народів. Історія визначних подій. Історія в особах. Історія художньої літератури.
24. Країнознавчий підхід до вивчення ролі культури в туризмі. Культура. Етнічна культура. Мова як компонент культури. Методика вивчення мови.
25. Мистецтво як компонент культури. Методика туристичного дослідження окремих видів мистецтва.
26. Традиції. Характеристика традицій. Етнічні традиції. Національні традиції. Соціальні традиції. Методи дослідження традицій.
27. Народна творчість як компонент культури. Методичні основи дослідження народної творчості.
28. Релігія в сфері туризму. Методичні основи країнознавчого вивчення релігії.
29. Спеціальна туристична інформація про країну, шляхи її отримання туристом.
30. Характеристика туристичної інфраструктури країни.

Змістовий модуль 2.

Характеристика туристичних регіонів і країн світу.

Лекційний модуль:

- Тема 1. Країни Європейського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 2. Країни Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 3. Країни Американського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 4. Країни Близькосхідного туристичного регіону (2 год.).
- Тема 5. Країни Африканського туристичного регіону (2 год.).

Практичний модуль:

- Тема 1. Характеристика Європейського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 2. Характеристика Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 3. Характеристика Американського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 4. Характеристика Близькосхідного туристичного регіону (2 год.).
- Тема 5. Характеристика Африканського туристичного регіону (2 год.).

Модуль самостійної роботи:

- Тема 1. Складання туристичної характеристики країни Європейського туристичного регіону (6 год.).
- Тема 2. Складання туристичної характеристики країни Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону (6 год.).
- Тема 3. Складання туристичної характеристики країни Американського туристичного регіону (6 год.).
- Тема 4. Складання туристичної характеристики країни Близькосхідного туристичного регіону (6 год.).
- Тема 5. Складання туристичної характеристики країни Африканського туристичного регіону (6 год.).

Підсумкова тека:

1. Загальна характеристика Європейського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Європи.
2. Провідні туристичні країни Південноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
3. Провідні туристичні країни Північноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
4. Провідні туристичні країни Західноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
5. Провідні туристичні країни Центрально-Східноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
6. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Європейському туристичному регіоні.

7. Загальна характеристика Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Азіатсько-Тихоокеанського регіону.
8. Провідні туристичні країни Південноазійського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
9. Провідні туристичні країни Південно-Східноазійського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
10. Провідні туристичні країни Північно-Східноазійського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
11. Провідні туристичні країни району Океанії, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
12. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Азійсько-Тихоокеанському туристичному регіоні.
13. Загальна характеристика Американського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Америки.
14. Провідні туристичні країни Південноамериканського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
15. Провідні туристичні країни Північноамериканського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
16. Провідні туристичні країни Центральноамериканського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
17. Провідні туристичні країни району Карибського басейну, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
18. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Американському туристичному регіоні.
19. Загальна характеристика Близькосхідного туристичного регіону.
20. Провідні туристичні країни Близькосхідного туристичного регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
21. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Близькосхідному туристичному регіоні.
22. Загальна характеристика Африканського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Африки.
23. Провідні туристичні країни Африканського туристичного регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
24. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Африканському туристичному регіоні.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Практичне заняття – форма навчального заняття, спрямованого на формування вмінь і навичок виконання певних видів роботи. Семінарське заняття (лат. *seminarium* – розсадник) – один з головних різновидів практичних занять, на якому викладач організовує обговорення студентами питань за темами, попередньо визначеними робочою навчальною програмою. Проведення практичних (семінарських) занять базується на самостійно опрацьованому студентами матеріалі. Семінарські заняття проводяться у формі бесіди (просемінар), рецензування та обговорення рефератів і доповідей, дискусій. Особливістю семінару є активна участь студентів у з'ясуванні проблем, запропонованих до розгляду. За їх допомогою формуються вміння та навички застосування окремих положень навчальної дисципліни шляхом індивідуального та групового виконання відповідних завдань.

Семінарські заняття сприяють глибокому засвоєнню студентами теоретичних проблем, оволодінню науковим апаратом, формуванню у них навичок ораторського мистецтва, уміння аргументувати свої судження, вести наукову полеміку, захищати і обстоювати свою думку, зважаючи на думку іншої людини, вчать толерантності. Студенти повинні навчитися виступати в ролі доповідачів і опонентів, володіти вміннями й навичками постановки та вирішення інтелектуальних проблем і завдань, доказу та спростування, відстоювання своєї точки зору, демонстрації досягнутого рівня теоретичної підготовки.

Згідно навчального плану на семінарські заняття з дисципліни «Туристичне країнознавство» відведено 18 академічних годин. Вони проводяться за кожною темою дисципліни, визначеною робочою навчальною програмою.

Підготовка до семінарського заняття передбачає такі дії:

- опрацювання кількох джерел;
- виписування основних положень із посиланнями на джерела;
- групування матеріалу за питаннями на окремих аркушах або картках, керуючись змістом попередньої лекції;
- поглиблення і розширення наявних знань;
- доповнення й виправлення записів, фіксування питань, що виникають;
- обмірковування плану відповіді на питання (добір відповідних фактів, цитат);
- концентрація уваги на головних, пріоритетних проблемах;
- консультування у викладача.

Проведення даного заняття передбачає обов'язкове підведення викладачем підсумків обговорення теми та оцінювання участі в ньому студентів. Участь студентів у семінарських заняттях враховується при виставленні підсумкової оцінки за змістовими модулями навчальної дисципліни.

Самостійна робота – це вид розумової діяльності, за якої студент самостійно (без сторонньої допомоги) опрацьовує практичне питання, тему, вирішує задачу або виконує завдання на основі знань, отриманих з підручників, книг, на лекціях,

практичних заняттях. Її головною метою є формування самостійності суб'єкта, що вчиться, формування його вмінь, знань і навичок. Здійснюється вона безпосередньо через зміст і методи всіх видів навчальних занять.

Самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів, регламентується робочим навчальним планом і становить не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студентів, відведеного для вивчення конкретних дисциплін.

Організація й забезпечення необхідних умов для здійснення самостійної роботи студентів зі спеціальних дисциплін є необхідним елементом підготовки майбутнього фахівця.

Самостійна робота може здійснюватися як опосередковано за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача, шляхом проведення консультацій, бесід. Викладач бере участь в організації самостійної роботи студентів, створюючи відповідні умови.

Завдання до самостійної роботи мають унеможливити механічне заучування студентами фактичного матеріалу або поверхове знайомство з явищами та процесами. Для отримання позитивної оцінки студент повинен не просто продемонструвати володіння певним обсягом знань, а й уміти розв'язувати певні елементи наукових проблем, аналізувати та систематизувати отримані дані, знаходити оригінальні рішення на підставі самостійно здобутої інформації, формулювати та відстоювати власну точку зору. Йдеться передусім про самостійне опрацювання навчальної, наукової та довідкової літератури. Обов'язковим елементом цієї роботи студентів є ведення записів. Це сприяє кращому засвоєнню фактичного матеріалу, дає можливість зберегти його в зручному для використання вигляді.

Згідно навчального плану на самостійну роботу з курсу «Туристичне країнознавство» відведено 50 академічних годин. Вивчення тем самостійного модуля передбачає отримання студентом необхідного обсягу фактичних даних з подальшим їх узагальненням, аналітико-синтетичним опрацюванням.

Виконання завдання для самостійної роботи передбачає такі дії:

- складання бібліографічного списку джерел інформації;
- ознайомлення з джерелами інформації за визначеною темою;
- підготовка опорного конспекту опрацьованого матеріалу (оформити за схемою країнознавчу характеристику туристичної країни).
- участь у колоквіумі (презентації туристичної країни).

Рівень виконання студентом самостійної роботи враховується при виставленні підсумкової оцінки за змістовими модулями навчальної дисципліни.

До складання заліку допускаються студенти, які мають задовільні оцінки з основних тем змістових модулів та інших завдань, передбачених програмою дисципліни.

План проведення практичних (семінарських) занять з дисципліни «Туристичне країнознавство»

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади туристичного країнознавства.

- Тема 1. Поняття про країнознавство (2 год.).
- Тема 2. Особливості туристичного краєзнавства (2 год.).
- Тема 3. Комплексна туристична характеристика країни (2 год.).
- Тема 4. Спеціальна туристична характеристика країни (2 год.).

Змістовий модуль 2. Характеристика туристичних регіонів і країн світу.

- Тема 1. Характеристика Європейського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 2. Характеристика Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 3. Характеристика Американського туристичного регіону (2 год.).
- Тема 4. Характеристика Близькосхідного туристичного регіону (2 год.).
- Тема 5. Характеристика Африканського туристичного регіону (2 год.).

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні засади туристичного країнознавства

Семінарське заняття № 1

ПОНЯТТЯ ПРО КРАЇНОЗНАВСТВО

План

1. Сутність країнознавства, його предметно-об'єктне поле, функції і завдання.
2. Структура країнознавства. Міждисциплінарні зв'язки країнознавства.
3. Країнознавче дослідження, його зміст та різновиди.
4. Концепції країнознавства.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, визначте роль країнознавства у вивченні територіальних структур сучасного світу, особливості його теоретико-методологічних засад.

При розгляді першого питання слід звернути увагу на складність і багатозначність трактування поняття «краєзнавство». Сучасна практика застосування країнознавчої інформації засвідчує про докорінні зрушення у науковому погляді на країнознавство, яке перетнуло межі суто географічної дисципліни. Важливо підкреслити, що країнознавство поступово набуває міждисциплінарного характеру, охоплюючи спектр різних природничих і соціально-гуманітарних дисциплін. Таким чином, країнознавство є галуззю наукових знань, яка комплексно вивчає країни і регіони світу, систематизує й узагальнює дані про їх внутрішні просторові відмінності – природу, населення, господарство, культуру, суспільно-політичну організацію тощо.

Важливою складовою розуміння сутності країнознавства є розкриття об'єкту та предмету його вивчення, функціональної спрямованості. Країнознавство інтегрує в собі універсальні знання про країни, відображаючи цілісну картину їх буття. Якщо об'єктом вивчення країнознавства є країни та регіони, то під предметом слід розуміти вивчення особливостей їх територіальної організації. Серед функцій країнознавства варто виділити та розкрити наступні: світоглядну, гносеологічну, методологічну, аналітичну, аксіологічну, праксеологічну, прогностичну, культурно-просвітницьку.

У другому питанні необхідно акцентувати увагу на комплексній природі країнознавчого знання. Країнознавство – комплексна наукова галузь, яка застосовує міждисциплінарний підхід до вивчення території. Виходячи з цього, важливо з'ясувати його зв'язок з різними науками та науковими дисциплінами, як географічного циклу (фізичною, соціально-економічною і політичною географією, біогеографією, геоурбаністикою, картографією, геоінформатикою тощо), так і багатьма іншими – демографією, економікою, політологією, історією, культурологією, лінгвістикою, етнологією тощо. Спираючись на методичний інструментарій різних наук, країнознавство формує цілісний образ певної території.

Характеризуючи структуру країнознавства, потрібно відзначити її складний характер. Доречно використати вживаний у сучасній науковій літературі поділ країнознавства на три рівні компонентів: загальне країнознавство (теоретичне країнознавство, історія країнознавства); галузеві (спеціальні) країнознавчі дисципліни – фізико-географічне, екологічне, антропологічне (демографічне, етнічне), соціальне, економічне, політичне, військове, культурологічне, релігійне, туристично-рекреаційне та ін. країнознавство; прикладні країнознавчі дисципліни (конструктивне, прогностичне, геоінформаційне країнознавство, країнознавча картографія).

У третьому питанні варто зупинитися на визначенні сутності та змісту країнознавчого дослідження. Воно виступає науковим інструментом отримання країнознавчої інформації. Розглядається розподіл країнознавчих досліджень на комплексні (охоплюють розвиток території у всіх його проявах) та цільові, або проблемні (охоплюють розвиток території лише у певному відношенні). Відповідь на питання передбачає розкриття програми комплексного країнознавчого дослідження та схеми побудови відповідної країнознавчої характеристики. Крім того, необхідно відобразити напрями та специфіку цільових (проблемних) країнознавчих досліджень (фізико-географічного, суспільно-географічного, історико-географічного, етнокультурного, туристичного та ін.).

Змістом четвертого питання семінару має стати розгляд основних концепцій країнознавства, що втілюють різні методичні підходи до розуміння предмету країнознавства. Доцільно зупинитися на таких концепціях: проблемного країнознавства (В.М. Гохман, Я.Г. Машбіц), глокалізаційного країнознавства, або поєднання країнознавства з вирішенням глобальних проблем людства (Є.Б. Алаєв, Г.В. Стасюк, С.Б. Лавров), економіко-географічного країнознавства (І. М. Маєргойз), еколого-етнографічного країнознавства або середовища суспільного розвитку як предмета країнознавства (В.А. Анучін, Ю.К. Єфремов та

ін.), конструктивного країнознавства, або географічного країновлаштування (А.Б. Басалікас, І.М. Маєргойз), культурно-образного (гуманістичного) країнознавства. Наявність такого розмаїття дослідницьких концепцій зумовлює значну варіативність програм країнознавчих досліджень

Основна література:

1. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
2. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2008. 293 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.

Додаткова література:

1. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
2. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
3. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
4. Мироненко Н.С. Страноведение: теория и методы: учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 2001. 268 с.
5. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Спорт, 2001. 287 с.
6. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристского изучения стран: учеб. пособие. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 240 с.

Семінарське заняття № 2

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

План

1. Передумови формування країнознавчої науки в туризмі. Специфіка досліджень у туристичному країнознавстві.
2. Джерельна база країнознавчих досліджень в туризмі.
3. Методика та технологія пошуку, накопичення і обробки країнознавчої інформації в туризмі.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, розкрити специфіку туристичного країнознавства як галузевого напрямку країнознавства.

Розкриваючи перше питання, слід звернути увагу на зв'язок між визріванням історичних передумов виникнення туристичного країнознавства та процесами становлення і розвитку туристичної діяльності. Необхідно спиратися на розуміння значення країнознавчої інформації для організації туризму. Важливо підкреслити науково-прикладні аспекти взаємодії туризму та країнознавства. Країнознавство – важливий інструмент формування ресурсної бази туризму на території певної країни чи регіону, вивчення умов та способів її використання для потреб туризму, розробки відповідного турпродукту тощо. Звідси туристичне країнознавство має розглядатися як галузевий напрям країнознавства, спрямований на комплексне вивчення та використання території певної країни чи регіону для потреб туризму. Кінцева мета туристично-країнознавчого дослідження – створення комплексної туристичної характеристики («образу» країни в туризмі) як сукупності умов організації і розвитку туризму. Фахівці у галузі туризму мають бути спроможними скласти та презентувати подібну туристичну характеристику країни чи регіону, застосовуючи її дані при розробці туристичних продуктів.

Друге питання вимагає розуміння природи країнознавчих джерел. Джерело країнознавчої інформації – своєрідний відбиток, носій інформації, що відображає розвиток природи і суспільства на території певної країни. Їх збирання та запровадження до наукового обігу – результат дослідницької роботи географів, природознавців, істориків, археологів, етнографів, лінгвістів та ін. науковців. У своїй сукупності ці джерела утворюють джерельну базу туристичного країнознавства. Звідси слід наголосити, що країнознавчі дослідження в туризмі пов'язані з пошуком та вивченням різноманітних джерел країнознавчої інформації. Потрібно охарактеризувати основні види джерел туристично-країнознавчих досліджень – речових, словесних, зображальних, звукових, поведінкових, конвенціональних тощо.

Розгляд третього питання пов'язаний з опануванням методологічних засад туристичного країнознавства. Варто зупинитися на основних принципах туристично-країнознавчих досліджень, використанні сучасних наукових підходів, що зумовлюються міждисциплінарним характером цієї галузі наукових знань, – хорологічного, еколого-економічного, соціокультурного, геополітичного, історико-геохронологічного тощо. Необхідно дати характеристику основним методам і технологіям туристично-країнознавчого дослідження, запозиченим із різних природничих і соціогуманітарних наук, – статистичних, математичних, економічних, соціологічного, картографічного, ретроспективного тощо.

Основна література:

1. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
2. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2008. 293 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.

Додаткова література:

1. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
2. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
3. Дітковська С.О. Методика туристського вивчення країн. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 7. С. 19-23.
4. Кіптенко В.К. Теоретико-методологічні засади туристичного країнознавства. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 5. С. 103-108.
5. Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: функції, зміст, завдання. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 6. С. 86-89.
6. Парфіненко А.Ю. Туристичне країнознавство як навчальна та наукова дисципліна. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 6. С. 90-95.
7. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Спорт, 2001. 287 с.
8. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристского изучения стран: учеб. пособие. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 240 с.

Семінарське заняття № 3

КОМПЛЕКСНА ТУРИСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇНИ

План

1. Природно-географічна характеристика країни.
2. Політико-економічна та історична характеристика країни.
3. Соціокультурна характеристика країни.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте структуру та порядок комплексного туристичного вивчення країни, у межах якого доцільно виділити три основні блоки – природно-географічна характеристика країни, політико-економічна й історична характеристика країни, соціокультурна характеристика країни.

Пропонуємо взяти за основу розміщений у додатку Б орієнтовний план країнознавчої характеристики:

1. Географічне і геотуристичне положення країни.
2. Природне середовище країни.
3. Народонаселення країни.
4. Історичне минуле країни.
5. Культурні особливості країни.
6. Політичні та економічні умови розвитку туризму в країні.
7. Екологічна ситуація в країні.

Наведена в додатку схема країнознавчої характеристики для потреб туризму та послідовність її здійснення, запропоновані в роботі Н. О. Алешугіної,

О. О. Зеленської, І. В. Смаля, мають бути використані студентами при виконання завдань самостійної роботи до змістового модулю 2.

Основна література:

1. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
2. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2008. 293 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.

Додаткова література:

1. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
2. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
3. Дахно І.І. Країни світу: енцикл. довідник. Київ: Мапа, 2004. 606 с.
4. Дітковська С.О. Методика туристського вивчення країн. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 7. С. 19-23.
5. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
6. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Спорт, 2001. 287 с.
7. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристского изучения стран: учеб. пособие. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 240 с.
8. Шаронов А.В. Все о странах мира. Атлас-справочник. М.: Оникс, 2007. 271 с.

Семінарське заняття № 4

СПЕЦІАЛЬНА ТУРИСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇНИ

План

1. Стан розвитку туристичної галузі в країні та її місце на міжнародному ринку туристичних послуг.
2. Види туристичних ресурсів країни. Основні об'єкти туризму, їх атрактивність.
3. Розроблений туристичний продукт. Географія видів туризму в країні.
4. Спеціальна туристична інформація про країну.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, з'ясуйте структуру та порядок спеціального туристичного вивчення країни, його значення для потреб туристичної діяльності.

У першому питанні необхідно зупинитися на характеристиці стану розвитку туристичної галузі в країні, способах визначення її місця на міжнародному ринку туристичних послуг. Серед іншого – на з'ясуванні структури та динаміки туристських потоків, грошових надходжень від туризму та витрат на туризм. Слід розкрити відмінності в реалізації туристичної політики країнами, специфіку організації управління туристичною галуззю. Під час розгляду питання відповідь доцільно побудувати на прикладі конкретних туристичних країн (лідерів, аутсайдерів).

Друге питання передбачає розуміння методики визначення туристичного потенціалу території, оцінки його компонентів з точки зору значення для розгортання туристичної діяльності в країні. Рівень розвитку туристичної сфери на конкретній території є відображенням ефективності використання ресурсного потенціалу туризму. Під час спеціального туристичного вивчення країни визначається ступінь забезпеченості території різними видами туристично-рекреаційних ресурсів, виходячи з основних підходів до їх наукової класифікації (діяльнісний, атрактивний, ціннісний, еколого-економічний, предметний). Слід наголосити на багатофункціональності різних видів туристичних ресурсів, що за певних умов спроможні задовольняти широке коло туристичних потреб. Відповідь на питання варто підкріпити характеристикою основних об'єктів показу певної країни з огляду на перспективність їх туристичного освоєння.

Розгляд третього питання доцільно побудувати через призму оцінки перспектив використання різних туристичних об'єктів країни для розвитку конкретних видів туризму, а також з'ясування умов їх реалізації у вигляді готових туристичних продуктів. На прикладі конкретних країн слід з'ясувати географію розвинутих видів туризму, основні туристичні дестинації, наявність актуальних туристично-екскурсійних маршрутів у вигляді готових туристичних продуктів.

У четвертому питанні варто подати характеристику спеціальної туристичної інформації про країну, шляхи та способи її отримання туристом. Серед компонентів цієї інформації – дані про природні небезпеки, охорону життя, здоров'я та власності; розвиток засобів комунікації; транспортну інфраструктуру, правила дорожнього руху; особливості банківських операцій та валютного курсу; наявні митні правила, туристичні формальності та обмеження країни; порядок перебування, умови гостинності та правила поведінки в країні; традиційні покупки туристів в країні, сувеніри тощо. Для презентації подібної інформації слід зупинитися на прикладі конкретної туристичної країни.

Основна література:

1. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
2. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2008. 293 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.

Додаткова література:

1. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
2. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
3. Дітковська С.О. Методика туристського вивчення країн. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 7. С. 19-23.
4. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
5. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия: учеб.-практ. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 400 с.
6. Мироненко Н.С. Страноведение: теория и методы: учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 2001. 268 с.
7. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Спорт, 2001. 287 с.
8. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристского изучения стран: учеб. пособие. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 240 с.

Завдання для самостійної роботи студентів до змістового модуля 1

№	Назва теми	Діяльність студентів	Термін виконання
1.	Творчий спадок видатних дослідників-країнознавців	1. Ознайомитися з джерелами та літературою за визначеною темою. 2. Скласти бібліографічний список джерел інформації. 3. Підготувати опорний конспект опрацьованого матеріалу. 4. Взяти участь у колоквіумі.	лютий-березень
2.	Взаємодія регіоналістики, країнознавства, краєзнавства в системі туристичної діяльності		
3.	Туристичне країнознавство в системі маркетингу туристичних підприємств		
4.	Характеристика природоохоронної діяльності в країні		
5.	Політичні конфлікти та «гарячі точки» в світі		
6.	Специфіка кроскультурної комунікації		
7.	Проблеми міжцивілізаційних взаємовідносин в умовах глобалізації та розвитку міжнародного туризму		
8.	Особливості паспортно-візових формальностей у країнах світу		

Змістовий модуль 2. Характеристика туристичних регіонів і країн світу

Семинарське заняття № 5

ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

План

1. Місце Європейського регіону в системі світового туризму (за даними ЮНВТО).
2. Загальна характеристика туристичного регіону (географічне положення, природа і населення, цивілізаційна специфіка).
3. Географія туризму країн:
 - а) району Південної Європи;
 - б) району Західної Європи;
 - в) району Північної Європи;
 - г) району Центральної і Східної Європи.
4. Перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте специфіку геотуристичного положення Європейського регіону.

Розкриваючи зміст питань, слід спиратися на існуюче туристичне районування світу за критеріями ЮНВТО (додаток А).

У першому питанні необхідно зупинитися на визначенні місця країн Європейського туристичного регіону на міжнародному ринку туристичних послуг (додаток В). Важливо навести кількісні показники, що характеризують структуру та динаміку туристських потоків, грошових надходжень від туризму та витрат на туризм. Потрібно визначити країни-лідери та країни-аутсайтери в сфері туризму, показати специфіку туристичної політики, організації управління туристичною галуззю, функціонування туристичного ринку.

Друге питання потребує застосування схеми країнознавчої характеристики для потреб туризму (додаток Б). Окремого висвітлення потребують фактори, що справляють стимулюючий або гальмуючий вплив на туризм у країнах регіону.

Розгляд третього питання вимагає з'ясування специфіки туристичної спеціалізації різних районів і країн. Розкриваючи зміст питання треба вказати провідні туристичні країни конкретного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Робота по четвертому питанню передбачає оцінку туристичних перспектив Європейського регіону та окремих його країн на основі аналізу наявного туристичного потенціалу та сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі.

Основна література:

1. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.

2. Мальська М.П., Гамкало М.З., Бордун О.Ю. Туристичне країнознавство. Європа: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 224 с.
3. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2008. 293 с.
4. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
5. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.
6. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2010. 336 с.
7. Стафійчук В.І., Малиновська О.Ю. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посібник. Київ: Альтерпрес, 2009. 427 с.
8. Туристичне країнознавство: країни-лідери туризму / за ред. проф. О.О. Любіцевої. Київ: Альтерпрес, 2008. 434 с.

Додаткова література:

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2013. 460 с.
2. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
3. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
4. Дахно І.І. Країни світу: енцикл. довідник. Київ: Мапа, 2004. 606 с.
5. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
6. Истомин В.И., Лагутенко Б.Т. Страны мира: справочник туроператора и туриста. Москва: Спорт, 2000. 223 с.
7. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия: учеб.-практ. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 400 с.
8. Путеводитель: страны мира. URL: <http://country.turmir.com>
9. Еуропа. Європейський портал. URL: <http://www.evropa.org.ua>
10. UNWTO. Всесвітня туристична організація. URL: <http://www2.unwto.org>

Семінарське заняття № 6

ХАРАКТЕРИСТИКА АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

План

1. Місце Азійсько-Тихоокеанського регіону в системі світового туризму (за даними ЮНВТО).

2. Загальна характеристика туристичного регіону (географічне положення, природа і населення, цивілізаційна специфіка).
3. Географія туризму країн:
 - а) району Південної Азії;
 - б) району Північно-Східної Азії;
 - в) району Південно-Східної Азії;
 - г) району Австралії та Океанії.
4. Перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте специфіку геотуристичного положення Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Розкриваючи зміст питань, слід спиратися на існуюче туристичне районування світу за критеріями ЮНВТО.

У першому питанні необхідно зупинитися на визначенні місця країн Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону на міжнародному ринку туристичних послуг (додаток В). Важливо навести кількісні показники, що характеризують структуру та динаміку туристських потоків, грошових надходжень від туризму та витрат на туризм. Потрібно визначити країни-лідери та країни-аутсайди в сфері туризму, показати специфіку туристичної політики, організації управління туристичною галуззю, функціонування туристичного ринку.

Друге питання потребує застосування схеми країнознавчої характеристики для потреб туризму (додаток Б). Окремого висвітлення потребують фактори, що справляють стимулюючий або гальмуючий вплив на туризм у країнах регіону.

Розгляд третього питання вимагає з'ясування специфіки туристичної спеціалізації різних районів і країн. Розкриваючи зміст питання треба вказати провідні туристичні країни конкретного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Робота по четвертому питанню передбачає оцінку туристичних перспектив Азійсько-Тихоокеанського регіону та окремих його країн на основі аналізу наявного туристичного потенціалу та сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі.

Основна література:

1. Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навч. посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
2. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.
5. Сміль І.В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2010. 336 с.

6. Стафійчук В.І., Малиновська О.Ю. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посібник. Київ: Альтерпрес, 2009. 427 с.
7. Туристичне країнознавство: країни-лідери туризму / за ред. проф. О.О. Любіцевої. Київ: Альтерпрес, 2008. 434 с.

Додаткова література:

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2013. 460 с.
2. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
3. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
4. Дахно І.І. Країни світу: енцикл. довідник. Київ: Мапа, 2004. 606 с.
5. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
6. Истомин В.И., Лагутенко Б.Т. Страны мира: справочник туроператора и туриста. Москва: Спорт, 2000. 223 с.
7. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия: учеб.-практ. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 400 с.
8. Путеводитель: страны мира. URL: <http://country.turmir.com>
9. UNWTO. Всесвітня туристична організація. URL: <http://www2.unwto.org>
10. Шаронов А.В. Все о странах мира. Атлас-справочник. Москва: Оникс, 2007. 238 с.

Семінарське заняття № 7

ХАРАКТЕРИСТИКА АМЕРИКАНСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

План

1. Місце Американського регіону в системі світового туризму (за даними ЮНВТО).
2. Загальна характеристика туристичного регіону (географічне положення, природа і населення, цивілізаційна специфіка).
3. Географія туризму країн:
 - а) району Північної Америки;
 - б) району Південної Америки;
 - в) району Центральної Америки;
 - г) району Карибського басейну.
4. Перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте специфіку геотуристичного положення Американського регіону.

Розкриваючи зміст питань, слід спиратися на існуюче туристичне районування світу за критеріями ЮНВТО (додаток А).

У першому питанні необхідно зупинитися на визначенні місця країн Американського туристичного регіону на міжнародному ринку туристичних послуг (додаток В). Важливо навести кількісні показники, що характеризують структуру та динаміку туристських потоків, грошових надходжень від туризму та витрат на туризм. Потрібно визначити країни-лідери та країни-аутсайдери в сфері туризму, показати специфіку туристичної політики, організації управління туристичною галуззю, функціонування туристичного ринку.

Друге питання потребує застосування схеми країнознавчої характеристики для потреб туризму (додаток Б). Окремого висвітлення потребують фактори, що справляють стимулюючий або гальмуючий вплив на туризм у країнах регіону.

Розгляд третього питання вимагає з'ясування специфіки туристичної спеціалізації різних районів і країн. Розкриваючи зміст питання треба вказати провідні туристичні країни конкретного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Робота по четвертому питанню передбачає оцінку туристичних перспектив Американського регіону та окремих його країн на основі аналізу наявного туристичного потенціалу та сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі.

Основна література:

1. Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навч. посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
2. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.
5. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2010. 336 с.
6. Стафійчук В.І., Малиновська О.Ю. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посібник. Київ: Альтерпрес, 2009. 427 с.
7. Туристичне країнознавство: країни-лідери туризму / за ред. проф. О.О. Любіцевої. Київ: Альтерпрес, 2008. 434 с.

Додаткова література:

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2013. 460 с.
2. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
3. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.

4. Дахно І.І. Країни світу: енцикл. довідник. Київ: Мапа, 2004. 606 с.
5. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
6. Истомирин В.И., Лагутенко Б.Т. Страны мира: справочник туроператора и туриста. Москва: Спорт, 2000. 223 с.
7. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия: учеб.-практ. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 400 с.
8. Путеводитель: страны мира. URL: <http://country.turmir.com>
9. Шаронов А.В. Все о странах мира. Атлас-справочник. Москва: Оникс, 2007. 238 с.
10. UNWTO. Всесвітня туристична організація. URL: <http://www2.unwto.org>

Семінарське заняття № 8

ХАРАКТЕРИСТИКА БЛИЗЬКОСХІДНОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

План

1. Місце країн Близького Сходу в системі світового туризму (за даними ЮНВТО).
2. Загальна характеристика туристичного регіону (географічне положення, природа і населення, цивілізаційна специфіка).
3. Перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте специфіку геотуристичного положення Близькосхідного регіону.

Розкриваючи зміст питань, слід спиратися на існуюче туристичне районування світу за критеріями ЮНВТО (додаток А).

У першому питанні необхідно зупинитися на визначенні місця країн Близькосхідного туристичного регіону на міжнародному ринку туристичних послуг (додаток В). Важливо навести кількісні показники, що характеризують структуру та динаміку туристських потоків, грошових надходжень від туризму та витрат на туризм. Потрібно визначити країни-лідери та країни-аутсайтери в сфері туризму, показати специфіку туристичної політики, організації управління туристичною галуззю, функціонування туристичного ринку.

Друге питання потребує застосування схеми країнознавчої характеристики для потреб туризму (додаток Б). Окремого висвітлення потребують фактори, що справляють стимулюючий або гальмуючий вплив на туризм у країнах регіону.

Розгляд третього питання вимагає з'ясування специфіки туристичної спеціалізації різних країн. Розкриваючи зміст питання треба вказати провідні туристичні країни конкретного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Робота по четвертому питанню передбачає оцінку туристичних перспектив Близькосхідного регіону та окремих його країн на основі аналізу наявного туристичного потенціалу та сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі.

Основна література:

1. Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навч. посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
2. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.
5. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2010. 336 с.
6. Туристичне країнознавство: країни-лідери туризму / за ред. проф. О.О. Любіцевої. Київ: Альтерпрес, 2008. 434 с.

Додаткова література:

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2013. 460 с.
2. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
3. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
4. Дахно І.І. Країни світу: енцикл. довідник. Київ: Мапа, 2004. 606 с.
5. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
6. Истомин В.И., Лагутенко Б.Т. Страны мира: справочник туроператора и туриста. Москва: Спорт, 2000. 223 с.
7. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия: учеб.-практ. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 400 с.
8. Путеводитель: страны мира. URL: <http://country.turmir.com>
9. Шаронов А.В. Все о странах мира. Атлас-справочник. Москва: Оникс, 2007. 238 с.
10. UNWTO. Всесвітня туристична організація. URL: <http://www2.unwto.org>

Семінарське заняття № 9

ХАРАКТЕРИСТИКА АФРИКАНСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

План

1. Місце Африканського регіону в системі світового туризму (за даними ЮНВТО).
2. Загальна характеристика туристичного регіону (географічне положення, природа і населення, цивілізаційна специфіка).
3. Географія туризму країн:
 - а) району Північної Африки;

- б) району Західної Африки;
 - в) району Східної Африки;
 - г) району Центральної Африки;
 - д) району Південної Африки.
4. Перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні.

Використовуючи рекомендовані в списку літератури видання, охарактеризуйте специфіку геотуристичного положення Африканського регіону.

Розкриваючи зміст питань, слід спиратися на існуюче туристичне районування світу за критеріями ЮНВТО (додаток А).

У першому питанні необхідно зупинитися на визначенні місця країн Африканського туристичного регіону на міжнародному ринку туристичних послуг (додаток В). Важливо навести кількісні показники, що характеризують структуру та динаміку туристських потоків, грошових надходжень від туризму та витрат на туризм. Потрібно визначити країни-лідери та країни-аутсайди в сфері туризму, показати специфіку туристичної політики, організації управління туристичною галуззю, функціонування туристичного ринку.

Друге питання потребує застосування схеми країнознавчої характеристики для потреб туризму (додаток Б). Окремого висвітлення потребують фактори, що справляють стимулюючий або гальмуючий вплив на туризм у країнах регіону.

Розгляд третього питання вимагає з'ясування специфіки туристичної спеціалізації різних районів і країн. Розкриваючи зміст питання треба вказати провідні туристичні країни конкретного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

Робота по четвертому питанню передбачає оцінку туристичних перспектив Африканського регіону та окремих його країн на основі аналізу наявного туристичного потенціалу та сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі.

Основна література:

1. Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навч. посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
2. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
3. Парфіненко А.Ю., Сидоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
4. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.
5. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2010. 336 с.
6. Туристичне країнознавство: країни-лідери туризму / за ред. проф. О.О. Любіцевої. Київ: Альтерпрес, 2008. 434 с.

Додаткова література:

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2013. 460 с.

2. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
3. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
4. Дахно І.І. Країни світу: енцикл. довідник. Київ: Мапа, 2004. 606 с.
5. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
6. Истомин В.И., Лагутенко Б.Т. Страны мира: справочник туроператора и туриста. Москва: Спорт, 2000. 223 с.
7. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия: учеб.-практ. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 400 с.
8. Масляк П.О., Шищенко П.Г. Географія Африки: навч. посібник. Київ: Стафед-2, 2000. 159 с.
9. Путеводитель: страны мира. URL: <http://country.turmir.com>
10. Шаронов А.В. Все о странах мира. Атлас-справочник. Москва: Оникс, 2007. 238 с.
11. UNWTO. Всесвітня туристична організація. URL: <http://www2.unwto.org>

Завдання для самостійної роботи студентів до змістового модуля 2

<i>№</i>	<i>Назва теми</i>	<i>Діяльність студентів</i>	<i>Термін виконання</i>
1.	Складання туристичної характеристики країни Європейського туристичного регіону	1. Обрати туристичну країну.	квітень-травень
2.	Складання туристичної характеристики країни Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону	2. Ознайомитися з відповідними джерелами інформації.	
3.	Складання туристичної характеристики країни Американського туристичного регіону	3. Здійснити країнознавчу характеристику за схемою.	
4.	Складання туристичної характеристики країни Близькосхідного туристичного регіону	4. Підготувати презентацію країнознавчої характеристики країни.	
5.	Складання туристичної характеристики країни Африканського туристичного регіону		

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Поняття про країнознавство, його об'єкт і предмет, основні функції.
2. Структура країнознавства. Зв'язки країнознавства з іншими науковими галузями.
3. Виникнення й еволюція країнознавства. Концепції країнознавства.
4. Країнознавче дослідження, його сутність, різновиди, методи. Типова програма країнознавчого дослідження.
5. Специфіка країнознавства у сфері туризму. Програма країнознавчого дослідження для потреб туристичної галузі.
6. Система країнознавчої інформації. Структура та характеристика джерел країнознавчої інформації для потреб туризму.
7. Районування як основний метод країнознавчого дослідження. Районування світу, його критерії, основні підходи.
8. Сутність туристичного районування, його принципи та критерії. Умови та чинники формування туристичних районів.
9. Схеми туристичного районування світу. Розподіл світу на туристичні регіони та райони за ЮНВТО.
10. Уявлення про державу та її географічне положення. Сучасна система країн світу, їх типізація.
11. Структура та методика туристичного вивчення країни.
12. Загальна характеристика країни для потреб туризму, її компоненти.
13. Природа як умова розвитку туризму. Природа, природне середовище.
14. Рельєф. Методи аналізу рельєфу. Характеристика рельєфу. Характеристика гір і рівнин.
15. Клімат. Методика вивчення клімату.
16. Туристичне вивчення вод світового океану та суші. Характеристика вод Світового океану та вод суші (річки, озера, болота, підземні мінеральні води).
17. Природні зони. Рослинність. Тваринний світ. Методи дослідження природних зон, рослинності та тваринного світу.
18. Навколишнє середовище міста (столиці). Географія міста. Планування. Міський пейзаж. Особливості забудови.
19. Західноєвропейське місто. Азіатське (східне) місто. Африканське місто. Північноамериканський та австралійський типи міст.
20. Характеристика історії міста. Основні функції міста. Пам'ятки історії і культури міста.
21. Складання характеристики народонаселення країни. Методика дослідження населення.
22. Народонаселення. Чисельність населення. Статевий склад населення. Структура зайнятості населення. Розміщення населення. Розселення населення. Урбанізація. Міграція.
23. Етноси. Методика вивчення етносів країни. Характеристика народів. Етнічний склад населення країни. Релігійний склад населення.

24. Історична характеристика країни. План характеристики історичного розділу. Методи туристського аналізу історії країни. Потреби туристів в історичній інформації.
25. Історія країни. Історія народів. Історія визначних подій. Історія в особах. Історія художньої літератури.
26. Країнознавчий підхід до вивчення ролі культури в туризмі. Культура. Етнічна культура. Мова як компонент культури. Методика вивчення мови.
27. Мистецтво як компонент культури. Методика туристського дослідження окремих видів мистецтва.
28. Традиції. Характеристика традицій. Етнічні традиції. Національні традиції. Соціальні традиції. Методи дослідження традицій.
29. Народна творчість як компонент культури. Методичні основи дослідження народної творчості.
30. Релігія в сфері туризму. Методичні основи країнознавчого вивчення релігії.
31. Спеціальна туристична характеристика країни, її компоненти, шляхи отримання туристом.
32. Загальна характеристика Європейського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Європи.
33. Провідні туристичні країни Південноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
34. Провідні туристичні країни Північноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
35. Провідні туристичні країни Західноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
36. Провідні туристичні країни Центрально-Східноєвропейського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
37. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Європейському туристичному регіоні.
38. Загальна характеристика Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Азійсько-Тихоокеанського регіону.
39. Провідні туристичні країни Південноазійського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
40. Провідні туристичні країни Південно-Східноазійського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
41. Провідні туристичні країни Північно-Східноазійського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
42. Провідні туристичні країни району Океанії, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
43. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Азійсько-Тихоокеанському туристичному регіоні.
44. Загальна характеристика Американського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Америки.
45. Провідні туристичні країни Південноамериканського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.

46. Провідні туристичні країни Північноамериканського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
47. Провідні туристичні країни Центральноамериканського туристичного району, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
48. Провідні туристичні країни району Карибського басейну, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
49. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Американському туристичному регіоні.
50. Загальна характеристика Близькосхідного туристичного регіону.
51. Провідні туристичні країни Близькосхідного туристичного регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
52. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Близькосхідному туристичному регіоні.
53. Загальна характеристика Африканського туристичного регіону. Особливості туристично-рекреаційного районування Африки.
54. Провідні туристичні країни Африканського туристичного регіону, їх туристичні центри, розвинені види туризму.
55. Основні риси і тенденції розвитку туризму в Африканському туристичному регіоні.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Критерії оцінювання знань, умінь та навичок студентів на практичних (семінарських) заняттях

На практичному/семінарському занятті оцінюються:

- усні відповіді студентів;
- участь в обговоренні дискусійних питань;
- участь у ділових, рольових іграх та їх обговоренні;
- аналіз ситуаційних завдань та вміння доведення власної думки;
- реферативні виступи, усні повідомлення тощо.
- виконання практичних тематичних завдань (робота з картою, побудова таблиць, діаграм, складання бібліографічних списків тощо).

Оцінювання знань студента відбувається за наступними критеріями:

- повнота розкриття питання, логічність і стиль виступу;
- ступінь засвоєння матеріалу;
- культура мовлення, впевненість, емоційність та переконливість;
- уміння обґрунтувати свою позицію і відповісти на запитання викладача;
- володіння фактографічним матеріалом;
- використання основної та додаткової літератури (монографії, навчальні посібники, періодичні видання тощо);
- уміння узагальнювати, робити аргументовані висновки;
- навички практичного застосування отриманих теоретичних знань.

Бали	Критерії оцінювання знань студентів
А 5 (відмінно)	Аргументована, логічна, повна відповідь; глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; уміння аналізувати явища, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку; творче осмислення матеріалу; чітка, лаконічна відповідь на поставлені питання, вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язуванні практичних завдань. Активна участь в обговоренні дискусійних питань.
В 4 (добре)	Аргументована, логічна, повна відповідь; міцні знання навчального матеріалу, включаючи аргументовані відповіді на поставлені питання; чітка, лаконічна відповідь майже на всі поставлені питання; вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; активна участь в обговоренні дискусійних питань.
С 4 (добре)	Міцні знання навчального матеріалу, вміння орієнтуватися в ньому; оперування необхідним колом понять та категорій; вміння встановити зв'язок між теоретичною основою та практикою її застосування, загалом логічна відповідь з незначною кількістю помилок.

D 3 (задовільно)	Посередні знання навчального матеріалу; мало аргументовані відповіді, що містять чимало недоліків і помилок; слабе застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних завдань, брак самостійних узагальнень і висновків.
E 3 (задовільно)	Фрагментарне володіння матеріалом і необхідним колом понять курсу; відповідь, яка містить значну кількість недоліків і помилок; неповне висвітлення змісту питань; неналежне вміння робити аргументовані висновки; часткове застосування теоретичних положень на практиці.
FX 2 (незадовільно)	Студент не знає значної частини матеріалу курсу; не володіє понятійним апаратом. Мова невиразна, обмежена, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання.
F 1 (незадовільно)	Студент не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно; допускає суттєві помилки у відповідях на питання, не вміє застосувати теоретичні положення при розв'язанні практичних завдань.

**Критерії оцінювання знань, умінь та навичок студентів
під час виконання самостійної роботи**

Бали	Критерії оцінювання знань студентів
A 5 (відмінно)	Студент виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: демонструє високі результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені на високому рівні науковості та самостійності, практичні задачі та проекти виконано творчо, бере участь у виконанні науково-дослідної роботи з дисципліни, володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.
B 4 (добре)	Студент виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: демонструє достатні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені на належному рівні самостійності, практичні задачі та проекти виконано згідно вимог, але не творчо, бере участь у підготовці наукових робіт за вказівками викладача, старанно відноситься до опрацювання інформації.
C 4 (добре)	Студент виконує самостійну роботу згідно програми дисципліни: демонструє достатні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені згідно вимог, але студент потребує допомоги викладача, практичні задачі, проекти виконано, але за участі викладача, не задіяний у виконанні науково-дослідної роботи з дисципліни, достатньо володіє методикою опрацювання інформації.

<p>Д 3 (задовільно)</p>	<p>Студент виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: демонструє задовільні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені з допомогою, практичні задачі, проекти виконані під контролем викладача, слабо володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.</p>
<p>Е 3 (задовільно)</p>	<p>Студент фрагментарно виконує самостійну роботу за програмою навчальної дисципліни: демонструє задовільні результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені не самостійно, практичні задачі, проекти виконано при допомозі викладача, погано володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.</p>
<p>FX 2 (незадовільно)</p>	<p>Студент має низькі результати під час виконання навчальних завдань, реферати та презентації підготовлені формально (або не виконані), практичні задачі та проекти подаються із запізненням, не володіє методикою збору, аналізу та обробки інформації.</p>
<p>F 1 (незадовільно)</p>	<p>Студент не виконує самостійну роботу згідно програми навчальної дисципліни: реферати та презентації не підготовлені, практичні задачі, проекти не виконані, не володіє методикою збору, аналізу, обробки інформації</p>

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова (основна)

1. Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навч. посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
2. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
3. Мальська М.П., Гамкало М.З., Бордун О.Ю. Туристичне країнознавство. Європа: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 224 с.
4. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., виправл. і доп. Київ: Знання, 2008. 293 с.
5. Парфіненко А.Ю., Сідоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2015. 551 с.
6. Семенов В.Ф., Стеценко С.В., Олійник В.Д. Туристичне країнознавство: навч. посібник. Одеса: Атлант; ОДЕУ, 2010. 340 с.
7. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник. Ніжин: Вид-во НДУ імені М.Гоголя, 2010. 336 с.
8. Стафійчук В.І., Малиновська О.Ю. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посібник. Київ: Альтерпрес, 2009. 427 с.
9. Туристичне країнознавство: країни-лідери туризму / за ред. проф. О.О. Любіцевої. Київ: Альтерпрес, 2008. 434 с.

Додаткова

10. Александрова А.Ю. Международный туризм: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: КНОРУС, 2013. 460 с.
11. Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. 415 с.
12. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Академія, 2007. 704 с.
13. Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.
14. Дахно І.І. Країни світу: енцикл. довідник. Київ: Мапа, 2004. 606 с.
15. Дітковська С.О. Методика туристського вивчення країн. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 7. С. 19-23.
16. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 839 с.
17. Истомин В.И., Лагутенко Б.Т. Страны мира: справочник туроператора и туриста. Москва: Спорт, 2000. 223 с.
18. Кіптенко В.К. Теоретико-методологічні засади туристичного країнознавства. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 5. С. 103-108.

19. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия: учеб.-практ. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 400 с.
20. Любіцева О.О. Туристичне країнознавство: функції, зміст, завдання. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 6. С. 86-89.
21. Масляк П.О., Шищенко П.Г. Географія Африки: навч. посібник. Київ: Стафед-2, 2000. 159 с.
22. Мироненко Н.С. Страноведение: теория и методы: учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 2001. 268 с.
23. Парфіненко А.Ю. Туристичне країнознавство як навчальна та наукова дисципліна. *Географія та туризм*. Київ, 2010. Вип. 6. С. 90-95.
24. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Спорт, 2001. 287 с.
25. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристского изучения стран: учеб. пособие. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 240 с.

Інформаційні ресурси INTERNET

1. Все о туризме. Туристическая библиотека [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://tourlib.net>
2. Офіційний сайт ЮНЕСКО. Центр Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://whc.unesco.org>
3. Путеводитель: страны мира URL: <http://country.turmir.com>
4. Еуропа. Європейський портал. URL: <http://www.evropa.org.ua>
5. UNWTO. Всесвітня туристична організація. URL: <http://www2.unwto.org>

ТУРИСТИЧНЕ РАЙОНУВАННЯ СВІТУ (ЗА ДАНИМИ ЮНВТО)

СХЕМА КРАЇНОЗНАВЧОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЛЯ ПОТРЕБ ТУРИЗМУ

(Н. О. Алешугіна, О. О. Зеленська, І. В. Смаль)

Орієнтовний план країнознавчої характеристики:

1. Географічне і геотуристичне положення
2. Природне середовище
3. Народонаселення
4. Історичне минуле
5. Культурні особливості
6. Політичні та економічні умови розвитку туризму
7. Екологічна ситуація

Географічне положення розкриває територіальні (просторові) відношення географічного об'єкту відносно інших реально існуючих об'єктів.

Рис. 1. 5. Види географічного положення

Геотуристичне положення (ГТП) – розташування географічного об'єкту (окрема культурно-історична пам'ятка, поселення, регіон, країна тощо) стосовно інших об'єктів, територіальних зосереджень рекреаційно-туристичних ресурсів, туристичних потоків, транспортних вузлів і магістралей, ринків збуту/отримання туристичних послуг тощо.

Послідовність характеристики географічного і геотуристичного положення:

Наводиться характеристика розташування країни щодо:

- екватора, нульового меридіана, полюсів, тропіків, полярних кіл;
- частини материка або частини світу;
- океанів, морів, великих заток, проток, морських течій;
- великих форм рельєфу суші;
- кліматичних поясів, областей, центрів високого і низького тиску;
- великих річок та озер;
- природних зон;
- природних туристичних ресурсів;
- сусідніх країн;
- осередків культури, релігій, цивілізацій і соціально-культурних туристичних ресурсів;
- промислових, господарських, торговельних районів;
- великих туристських районів, центрів;
- транспортних артерій;
- військово-політичних та економічних блоків і союзів;
- осередків війни та інших збройних конфліктів;
- держав із нестабільною економічною та політичною ситуацією;
- джерел екологічної напруги;
- загальний висновок про особливості географічного і геотуристичного положень країни й оцінка їх можливостей для розвитку різних видів туризму.

Примітка: Характеризуються лише ті доміанти, які відіграють визначальну роль у формуванні специфічних рис географічного і геотуристичного положення країни.

Послідовність характеристики природного середовища:

рельєф + спелеологічні ресурси → клімат → гідрографічна мережа + бальнеологічні ресурси → природні зони → рослинність → тваринний світ → ландшафти → природоохоронні об'єкти.

Послідовність характеристики рельєфу:

форми рельєфу, що знаходяться на території, їх співвідношення	гори: назва → місцеположення → вік → сейсмічність → склад гірських хребтів → простягання і взаємне розташування хребтів → середня і максимальна висоти → склад гірських порід → риси морфоскульптури: форми рельєфу,
---	---

за площею	<p>утворені під дією води, давніх льодовиків, вітру, карстових процесів, гравітації → характеристика спелеоресурсів (якщо вони є) → висота снігової лінії → характеристика льодовиків і сніжників → можливості використання гір для потреб туризму</p> <p>рівнини: назва → місцеположення → походження → вік → сейсмічність → характер гірських порід → простягання → середня і максимальна висоти (назва найвищої точки) → склад рівнини → характер поверхні → риси морфоскульптури: форми рельєфу, утворені під дією води, давніх льодовиків, вітру, карстових процесів, гравітації → характеристика спелеоресурсів (якщо є) → можливості використання рівнинних територій для потреб туризму.</p>
-----------	---

Послідовність характеристики клімату:

кліматичні пояси, в яких знаходиться країна → тип клімату → кліматична область (характеризуються в порядку, відповідному ступеню сприятливості для організації туризму) → температура, тиск, вологість, опади, вітри (розглядаються параметри показників протягом року, в середньому за рік, по сезонах, амплітуди коливань) → характеристика основних кліматичних явищ → характеристика переважаючих типів погоди, їх вплив на самопочуття і прояви метеочутливості.

Послідовність характеристики гідрографічної мережі:

об'єкти гідрографічної мережі, що знаходяться на території	<p>води Світового океану (моря, океани, затоки, протоки): назва → місцеположення щодо території країни чи океану → характеристика вод (температура і її зміна по сезонах року, солоність, течії і хвилювання води, припливи, тривалість і стійкість льодового покриву) → характер дна прибережної зони (глибини, склад порід) → характер берегової лінії → придатність для розвитку туризму</p> <p>річки: забезпеченість території країни → їх розмір, значення → особливості розміщення → найбільші річки країни → характеристика кількох річок різного типу, що мають інтерес для туризму: назва річки → її місце в річковій системі (головна річка або притока) → місцеположення, → витік,</p>
--	---

	<p>гирло → характер перебігу річки → (гірська або рівнинна, багато- або маловодна) → температура води → швидкість течії → ухил → режим річки (зміна рівня води, наявність і час повені, межені, паводків, тривалість і стійкість льодового покриву, час льодоставу і льодоходу) → характер русла (наявність порогів, водоспадів, перекатів) → характер річкової долини → придатність для розвитку окремих видів туризму.</p>
	<p>озера: забезпеченість території країни → походження → величина → глибина → особливості розміщення → найбільш великі озера → характеристика тих з них, які представляють найбільший інтерес для різних видів туризму → назва озера → його місцезнаходження → походження озерної улоговини (тектонічне, льодовикове, карстове) → характер берегової лінії, дна і гірських порід, що складають береги і дно озера → глибини → температура → солоність (стічне або безстічне) → рух вод озера, характер рельєфу і рослинності берегів → придатність для розвитку туризму.</p>
	<p>бальнеологічні ресурси: забезпеченість території країни → хімічний склад → температура → характер дії на організм людини → території (райони країни), найбільш багаті мінеральними водами або лікувальними грязями.</p>

Послідовність характеристики природних зон:

Географічне положення природної (-их) зони (зон), у межах якої/яких знаходиться держава → ґрунти → рослинний світ → тваринний світ → взаємозв'язок між компонентами природного середовища та їх вплив на розвиток туризму.

Послідовність характеристики ландшафтів:

Типи домінуючих природних ландшафтів у межах країни → ступінь ландшафтної мозаїчності → типи переважаючих рекреаційно-туристичних ландшафтів (рис. 1.6) → естетична привабливість ландшафтів → способи використання ландшафтів у рекреації та туризмі → найбільш відомі і привабливі для туристів ландшафтні комплекси.

Рис. 1. 6. Функціональні типи та види рекреаційно-туристичних ландшафтів

Послідовність характеристики народонаселення:

1. Характеристика демографічних показників: чисельність населення, статевий склад, тип відтворення, віковий склад, структура зайнятості, значення їх для розвитку туризму.
2. Характеристика розселення: поселенська мережа, функціональні типи поселень, значення для розвитку туризму.
3. Характеристика міграційних процесів та їх значення для розвитку туризму.
4. Характеристика народів, що населяють країну: расовий та етнічний склад, місце мешкання, мови спілкування, соціально-правовий статус головних мов спілкування, особливості духовної і матеріальної культури (релігійні переконання, традиції, типи господарювання, спадкові професії, головні історичні і культурні центри).

Орієнтовний план характеристики історичного розвитку:

- I. Від племені до держави.
- II. Феодальна держава: внутрішньополітичний розвиток; розвиток економіки і соціальних відносин; особливості культури.
- III. Криза феодальної держави: особливості державного устрою; внутрішні політичні і соціальні проблеми; своєрідність Реформації; культура країни.
- IV. Країна на порозі епохи капіталізму. Основні напрями змін: зміни в зовнішній і внутрішній політиці; економічні і соціальні реформи; у витоків сучасної культури (культура епохи Просвітництва).

- V. Капіталістична держава: політичні і соціальні умови в країні; промисловість і сільське господарство; національне, культурне життя.
- VI. Сучасний розвиток держави: основні зміни в соціально-політичному житті країни; особливості економічного розвитку; культурні процеси (зокрема художня і духовна культура).

Характеристика культурних особливостей країни:

1. **Мова:** кількість мов у країні → їх статус → час формування літературної мови даного етносу → функції, які виконує ця мова в державі → чи співпадає вона з мовою віросповідання → чи має вона статус мови міжнародного спілкування → невербальні форми спілкування → мова кольору → особливості вербальної і невербальної мови етносу, незнання яких може виявитися несподіваним, екзотичним, викликати розгубленість і збентеження туристів.

2. **Релігія:** релігії і вірування → державні релігії → райони локалізації → коротка характеристика віровчень → вплив віри на інші компоненти і явища духовної та матеріальної культури → характеристика зовнішньої атрибутики релігійного культу → ритуали (таїнства) → видовищність культових ритуалів і церемоній → наявність релігійних (містичних) практик.

3. Мистецтво:

Архітектура: поширені архітектурні стилі → конкретні види споруд → час створення → стиль → автор → значення в культурі і історії країни → їх ранг у світовій культурі;

Образотворче мистецтво і музика: поширені стилі і жанри → видатні художники і музиканти, життєвий шлях яких пов'язаний із країною дослідження;

Театр і театральне мистецтво: основні види театрів → характеристика окремих видів театрального мистецтва (опера і балет, пантоміма, лялькові і традиційні національні театри) → характеристика окремих театральних колективів і митців, творчість яких впливає на туризм;

Музейна справа: існуючі види установ → головні музейні центри → найбільш знамениті музеї та їх експозиції;

Події культурного життя: фестивалі, виставки, аукціони, ярмарки, конкурси тощо → повторюваність подій → вплив подій на туризм.

4. **Традиції:** традиції, що існують у країні → найбільш поширені традиції → екзотичні традиції, здатні викликати інтерес у туристів →

календар подій, заходів, свят, явищ, що мають найбільший вплив на туризм.

Послідовність дослідження економічного розвитку:

Роль і значення економіки країни в світовому господарстві (ВВП у цілому в країні і у розрахунку на душу населення, рівень інфляції) → соціально-економічний устрій → форми власності → типи господарювання і обміну → галузі спеціалізації в трьох основних сферах діяльності: сільське господарство, промисловість, сфера послуг → транспорт → зовнішньоекономічні зв'язки → місце і роль туризму в економіці країни → напрями спеціалізації і головні види діяльності в туризмі → характеристика тих галузей, від яких залежить успішність туристичного бізнесу (склад, рівень розвитку, види і якість послуг, що надаються, географічні особливості кожної з галузей інфраструктури) → ремесла і народні промисли.

Послідовність дослідження політичної ситуації:

Форма правління → адміністративно-територіальний устрій країни → членство у міжнародних організаціях → участь у міжнародних конфліктах → внутрішньополітичний клімат у країні → райони конфліктів або напруженості → ступінь демократичності, терпимості суспільства до інакодумців, іноземців, іновірців → криміногенна ситуація → державна політика у сфері туризму → наявність національного (державного) законодавства і національної туристичної адміністрації → значення туризму для розвитку країни.

Послідовність дослідження стану довкілля країни:

Ступінь змінності, перетвореності середовища людиною → типи навколишнього середовища, що зустрічаються в країні → особливості їх розташування → рівень екологічної культури і "модель культури екологічної поведінки" населення → політика уряду по відношенню до навколишнього середовища → головні екологічні проблеми і шляхи їх подолання → екологічні рекомендації туристам.

Джерело: Алешугіна Н.О., Зеленська О.О., Смаль І.В. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посібник. Чернігів, 2012. С. 11-17.

Розподіл туристичних потоків та прибутків від туризму між країнами туристичних регіонів світу (за даними 2018 року)

Європейський туристичний регіон

International Tourist Arrivals and Tourism Receipts by Country of Destination											
	International Tourist Arrivals							International Tourism Receipts			
	Series				Change (%)		Share (%)	(US\$ million)			Share (%)
		2010	2016	2017*	16/15	17*/16	2017*	2010	2016	2017*	2017*
		(1000)						(US\$ million)			
Europe		487,666	619,492	670,603	2.4	8.3	100	422,823	468,094	519,232	100
Northern Europe		56,550	73,795	77,962	5.8	5.6	11.6	60,634	83,223	89,740	17.5
Denmark	TF	8,744	10,781	-	3.4	-	-	5,853	7,047	7,394	1.4
Finland	TCE	2,319	2,789	3,181	6.4	14.0	0.5	3,051	2,731	2,982	0.6
Iceland	TF	489	1,792	2,224	39.0	24.1	0.3	561	2,395	3,025	0.6
Ireland	TF	7,134	10,100	-	6.0	-	-	4,118	5,186	5,585	1.1
Norway	TF/TCE	4,767	5,960	6,252	11.2	4.9	0.9	4,707	5,204	5,400	1.0
Sweden	TCE	4,951	6,559	6,865	7.7	4.7	1.0	8,366	12,754	14,142	2.7
United Kingdom	TF	28,296	35,814	37,651	4.0	5.1	5.6	33,978	47,906	51,211	9.9
Western Europe		154,362	181,585	192,724	0.0	6.1	28.7	152,364	157,246	170,493	32.8
Austria	TCE	22,004	28,121	29,460	5.2	4.8	4.4	18,596	19,260	20,400	3.9
Belgium	TCE	7,186	7,481	8,358	-10.5	11.7	1.2	11,425	11,612	12,197	2.3
France	TF	77,648	82,700	86,918	-2.1	5.1	13.0	57,059	54,531	60,681	11.7
Germany	TCE	26,875	35,595	37,452	1.8	5.2	5.6	34,679	37,455	39,823	7.7
Liechtenstein	TCE	64	69	79	21.9	13.8	0.0	-	-	-	-
Luxembourg	TCE	793	1,054	1,046	-3.5	-0.7	0.2	4,149	4,076	4,521	0.9
Monaco	THS	279	336	355	1.4	5.7	0.1	-	-	-	-
Netherlands	TCE	10,883	15,828	17,924	5.5	13.2	2.7	11,732	14,054	15,867	3.1
Switzerland	THS	8,628	10,402	11,133	n/a	7.0	1.7	14,724	16,257	17,003	3.3
Central/Eastern Europe		98,632	127,050	133,747	3.8	5.3	19.9	48,312	52,563	59,862	11.5
Armenia	TF	687	1,260	1,495	5.7	18.7	0.2	646	968	1,120	0.2
Azerbaijan	TF	1,280	2,045	2,454	6.4	20.0	0.4	657	2,714	3,012	0.6
Belarus	TCE	677	1,929	2,000	n/a	3.7	0.3	440	711	790	0.2
Bulgaria	TF	6,047	8,252	8,883	16.2	7.6	1.3	3,407	3,634	4,045	0.8
Czech Republic	TF	8,629	12,808	-	10.2	-	-	7,172	6,309	6,932	1.3
Estonia	TF	2,511	3,131	3,245	5.7	3.6	0.5	1,073	1,489	1,628	0.3
Georgia	TF	1,067	2,721	3,479	19.2	27.9	0.5	659	2,166	2,751	0.5
Hungary	TF	9,510	15,256	15,785	6.6	3.5	2.4	5,628	5,664	6,170	1.2
Kazakhstan	TF	2,991	-	-	-	-	-	1,005	1,549	1,781	0.3
Kyrgyzstan	VF	855	2,930	-	-4.0	-	-	160	432	429	0.1
Latvia	TF	1,373	1,793	1,950	-11.4	8.7	0.3	642	867	885	0.2
Lithuania	TF	1,507	2,296	2,523	10.8	9.9	0.4	967	1,206	1,299	0.3
Poland	TF	12,470	17,463	18,400	4.4	5.4	2.7	9,576	10,977	12,772	2.5
Rep. Moldova	TCE	64	121	145	28.6	19.6	0.0	163	243	312	0.1
Romania	TCE	1,346	2,481	2,760	10.8	11.3	0.4	1,140	1,738	2,527	0.5
Russian Federation	VF	22,281	24,571	24,390	-8.5	-0.7	3.6	8,830	7,785	8,945	1.7
Slovakia	TF	5,415	-	-	-	-	-	2,233	2,748	2,923	0.6
Tajikistan	VF	160	-	-	-	-	-	2	4	8	0.0
Turkmenistan	TF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukraine	TF	21,203	13,333	14,230	7.3	6.7	2.1	3,788	1,078	1,261	0.2
Uzbekistan	TF	975	-	-	-	-	-	121	-	-	-
Southern/Medit. Europe		178,122	237,061	266,169	2.4	12.3	39.7	161,514	175,062	199,137	38.4
Albania	TF	2,191	4,070	4,643	7.5	14.1	0.7	1,626	1,691	1,929	0.4
Andorra	TF	1,808	2,831	3,003	6.3	6.1	0.4	-	-	-	-
Bosnia and Herzegovina	TCE	365	777	922	14.6	18.7	0.1	594	724	826	0.2
Croatia	TCE	9,111	13,809	15,593	8.9	12.9	2.3	8,075	9,634	10,924	2.1
Cyprus	TF	2,173	3,187	3,652	19.8	14.6	0.5	2,160	2,755	3,128	0.6
FYR Macedonia	TCE	262	510	631	5.1	23.5	0.1	197	280	327	0.1
Greece	TF	15,007	24,799	27,194	5.1	9.7	4.1	12,742	14,619	16,528	3.2
Israel	TF	2,803	2,900	3,613	3.6	24.6	0.5	4,903	5,883	6,821	1.3
Italy	TF	43,626	52,372	58,253	3.2	11.2	8.7	38,786	40,246	44,233	8.5
Malta	TF	1,339	1,966	2,274	10.2	15.7	0.3	1,079	1,449	1,723	0.3
Montenegro	TCE	1,088	1,662	1,877	6.6	12.9	0.3	732	925	1,041	0.2
Portugal	TCE/TF	6,832	18,200	-	79.5	-	-	10,077	14,036	17,119	3.3
San Marino	THS	60	60	78	10.2	31.1	0.0	-	-	-	-
Serbia	TCE	683	1,281	1,497	13.2	16.8	0.2	764	1,151	1,346	0.3
Slovenia	TCE	1,869	3,032	3,586	12.0	18.3	0.5	2,552	2,424	2,750	0.5
Spain	TF	52,677	75,315	81,786	10.5	8.6	12.2	54,641	60,503	67,964	13.1
Turkey	TF	31,364	30,289	37,601	-23.3	24.1	5.6	22,585	18,743	22,478	4.3

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO August 2018)

10

Азійсько-Тихоокеанський туристичний регіон

International Tourist Arrivals and Tourism Receipts by Country of Destination

		International Tourist Arrivals					International Tourism Receipts					
Series		(1000)			Change (%)		Share (%)		(US\$ million)			Share (%)
		2010	2016	2017*	16/15	17*/16	2017*	2010	2016	2017*	2017*	
Asia and the Pacific		208,174	305,967	323,059	7.7	5.6	100	254,367	370,804	389,559	100	
North-East Asia		111,508	154,302	159,515	8.6	3.4	49.4	122,964	169,544	162,231	41.6	
	China	TF	55,665	59,270	60,740	4.2	2.5	18.8	45,814	44,432	32,617	8.4
	Hong Kong (China)	TF	20,085	26,553	27,885	-0.5	5.0	8.6	22,200	32,846	33,304	8.5
	Japan	VF	8,611	24,039	28,691	21.8	19.4	8.9	13,199	30,679	34,054	8.7
	Democratic People's Republic of Korea		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Republic of Korea	VF	8,798	17,242	13,336	30.3	-22.7	4.1	10,328	17,332	13,427	3.4
	Macao (China)	TF	11,926	15,704	17,255	9.8	9.9	5.3	22,276	30,373	35,575	9.1
	Mongolia	TF	456	404	469	4.7	16.1	0.1	244	316	396	0.1
	Taiwan Province of China	VF	5,567	10,690	10,740	2.4	0.5	3.3	8,721	13,375	12,333	3.2
South-East Asia		70,473	110,830	120,362	6.3	8.6	37.3	68,547	116,730	130,734	33.6	
	Brunei	TF	214	219	259	0.3	18.3	0.1	-	144	-	-
	Cambodia	TF	2,508	5,012	5,602	5.0	11.8	1.7	1,519	3,208	3,636	0.9
	Indonesia	VF/TF	7,003	11,072	12,948	11.1	16.9	4.0	6,958	11,206	12,520	3.2
	Laos	TF	1,670	3,315	3,257	-6.4	-1.8	1.0	382	712	648	0.2
	Malaysia	TF	24,577	26,757	25,948	4.0	-3.0	8.0	18,115	18,075	18,323	4.7
	Myanmar	TF	792	2,907	3,443	-37.9	18.4	1.1	72	2,197	2,260	0.6
	Philippines	TF	3,520	5,967	6,621	11.3	11.0	2.0	2,645	5,143	6,986	1.8
	Singapore	TF	9,161	12,914	13,906	7.2	7.7	4.3	14,178	18,945	19,707	5.1
	Thailand	TF	15,936	32,588	35,381	8.9	8.6	11.0	20,104	48,792	57,477	14.8
	Timor-Leste	TF	40	66	74	6.6	12.5	0.0	31	58	73	0.0
	Viet Nam	VF	5,050	10,013	12,922	26.0	29.1	4.0	4,450	8,250	8,861	2.3
Oceania		11,468	15,658	16,604	9.7	6.0	5.1	42,795	51,244	57,068	14.6	
	American Samoa	TF	23	20	20	-1.4	-0.3	0.0	-	22	22	0.0
	Australia	VF	5,872	8,269	8,815	11.0	6.6	2.7	32,584	37,040	41,732	10.7
	Cook Islands	TF	104	146	161	17.1	10.2	0.0	111	179	-	-
	Fiji	TF	632	792	843	5.0	6.4	0.3	634	777	885	0.2
	French Polynesia	TF	154	192	199	4.7	3.4	0.1	406	488	-	-
	Guam	TF	1,197	1,336	1,344	9.0	0.6	0.5	-	-	-	-
	Kiribati	TF	5	6	-	45.8	-	-	4	3	-	-
	Marshall Islands	TF	5	10	6	55.8	-39.0	0.0	4	5	-	-
	Micronesia FSM	TF	45	30	-	-3.6	-	-	24	-	-	-
	Northern Mariana Islands	VF	379	531	660	10.9	24.3	0.2	-	-	-	-
	New Caledonia	TF	99	116	121	1.5	4.3	0.0	129	159	-	-
	New Zealand	TF	2,435	3,370	3,555	10.9	5.5	1.1	6,522	9,475	10,285	2.6
	Niue	TF	6	8	10	1.4	25.4	0.0	2	-	-	-
	Palau	TF	85	138	123	-15.5	-11.5	0.0	73	141	-	-
	Papua New Guinea	TF	140	179	-	-3.2	-	-	2	1	1	0.0
	Samoa	TF	122	134	146	5.3	8.8	0.0	123	153	165	0.0
	Solomon Islands	TF	21	22	26	0.3	18.5	0.0	44	56	67	0.0
	Tonga	TF	47	61	62	13.7	1.6	0.0	27	-	-	-
	Tuvalu	TF	2	2	2	5.2	0.4	0.0	2	-	-	-
	Vanuatu	TF	97	95	109	5.7	14.8	0.0	217	-	-	-
South Asia		14,726	25,177	26,578	7.0	5.6	8.2	20,062	33,286	39,526	10.1	
	Afghanistan		-	-	-	-	-	75	49	2	0.0	
	Bangladesh	TF	303	-	-	-	-	81	213	337	0.1	
	Bhutan	TF	41	210	255	35.1	21.5	0.1	40	91	103	0.0
	India	TF	5,776	14,570	15,543	9.7	6.7	4.8	14,490	22,427	27,365	7.0
	Iran	VF	2,938	4,942	4,867	-5.6	-1.5	1.5	2,438	3,713	-	-
	Maldives	TF	792	1,286	1,390	4.2	8.0	0.4	1,713	2,506	2,742	0.7
	Nepal	TF	603	753	940	39.7	24.9	0.3	343	446	630	0.2
	Pakistan	TF	907	-	-	-	-	-	306	322	352	0.1
	Sri Lanka	TF	654	2,051	2,116	14.0	3.2	0.7	576	3,518	3,925	1.0

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO August 2018)

Американський туристичний регіон

International Tourist Arrivals and Tourism Receipts by Country of Destination											
International Tourist Arrivals							International Tourism Receipts				
	Series				Change (%)		Share (%)				Share (%)
		(1000)			16/15	17*/16		(US\$ million)			
		2010	2016	2017*				2010	2016	2017*	
The Americas		150,432	200,719	208,705	3.6	4.0	100	215,307	313,705	326,162	100
North America		99,520	130,919	134,848	2.7	3.0	64.6	164,831	244,573	252,408	77.4
Canada	TF	16,219	19,971	20,798	11.1	4.1	10.0	15,829	18,021	20,328	6.2
Mexico	TF	23,290	35,079	39,298	9.3	12.0	18.8	11,992	19,650	21,333	6.5
USA	TF	60,010	75,868	-	-2.1	-	-	137,010	206,902	210,747	64.6
Caribbean		19,521	25,235	25,957	4.7	2.9	12.4	23,024	30,036	31,729	9.7
Anguilla	TF	62	79	68	8.2	-13.9	0.0	99	130	-	-
Antigua and Barbuda	TF	230	265	247	5.9	-6.7	0.1	298	332	-	-
Aruba	TF	825	1,102	1,071	-10.0	-2.9	0.5	1,251	1,625	1,731	0.5
Bahamas	TF	1,370	1,482	-	-0.2	-	-	2,163	2,591	2,577	0.8
Barbados	TF	532	632	664	6.7	5.0	0.3	1,038	1,040	1,082	0.3
Bermuda	TF	232	244	270	11.1	10.4	0.1	442	445	513	0.2
Brit. Virgin Islands	TF	330	408	335	3.8	-17.9	0.2	389	-	-	-
Cayman Islands	TF	288	385	418	0.0	8.5	0.2	485	686	-	-
Cuba	TF	2,507	3,975	-	13.4	-	-	2,187	2,907	-	-
Curaçao	TF	342	441	399	-5.6	-9.6	0.2	385	573	551	0.2
Dominica	TF	77	78	79	5.2	1.2	0.0	94	132	-	-
Dominican Rep.	TF	4,125	5,959	6,188	6.4	3.8	3.0	4,162	6,720	7,178	2.2
Grenada	TF	110	135	146	-3.8	8.2	0.1	112	149	448	0.1
Guadeloupe	TCE	392	580	650	13.3	12.1	0.3	510	-	-	-
Haiti	TF	255	-	-	-	-	-	383	504	-	-
Jamaica	TF	1,922	2,182	2,353	2.8	7.8	1.1	2,001	2,539	-	-
Martinique	TF	476	519	536	6.6	3.1	0.3	472	365	490	0.2
Montserrat	TF	6	9	8	-1.1	-4.4	0.0	6	9	-	-
Puerto Rico	TF	3,186	3,736	3,797	5.5	1.6	1.8	3,211	3,985	4,090	1.3
Saint Lucia	TF	306	348	386	0.9	11.0	0.2	309	404	-	-
St. Kitts and Nevis	TF	98	115	114	-0.9	-1.4	0.1	90	141	-	-
St. Maarten	TF	443	528	402	4.5	-23.8	0.2	674	857	630	0.2
St. Vincent and Gren.	TF	72	79	76	4.5	-3.5	0.0	86	101	-	-
Trinidad and Tobago	TF	388	409	395	-7.0	-3.5	0.2	450	464	475	0.1
Turks and Caicos	TF	281	454	416	17.5	-8.2	0.2	-	706	-	-
United States Virgin Islands	TF	572	667	-	4.0	-	-	1,223	1,343	-	-
Central America		7,808	10,663	11,169	4.1	4.7	5.4	6,947	12,225	12,747	3.9
Belize	TF	242	386	427	13.0	10.8	0.2	249	391	426	0.1
Costa Rica	TF	2,100	2,925	2,960	10.0	1.2	1.4	2,246	3,716	3,876	1.2
El Salvador	TF	1,150	1,434	1,556	2.3	8.5	0.7	390	829	873	0.3
Guatemala	TF	1,119	1,585	1,660	8.3	4.7	0.8	1,378	1,550	1,566	0.5
Honduras	TF	863	908	936	3.1	3.1	0.4	626	693	715	0.2
Nicaragua	TF	1,011	1,504	1,787	8.5	18.8	0.9	314	642	841	0.3
Panama	TF	1,324	1,921	1,843	-8.9	-4.1	0.9	1,745	4,404	4,452	1.4
South America		23,583	33,902	36,730	6.3	8.3	17.6	20,505	26,871	29,278	9.0
Argentina	TF	5,325	6,638	6,705	15.7	1.0	3.2	4,942	4,686	5,060	1.6
Bolivia	TF	679	959	-	8.8	-	-	379	713	784	0.2
Brazil	TF	5,161	6,547	6,589	3.8	0.6	3.2	5,261	6,024	5,809	1.8
Chile	TF	2,801	5,641	6,450	26.0	14.3	3.1	1,552	2,665	3,634	1.1
Colombia	TF	2,385	3,317	4,027	11.4	21.4	1.9	2,797	4,522	4,821	1.5
Ecuador	VF	1,047	1,418	1,608	-8.2	13.4	0.8	781	1,444	1,657	0.5
French Guiana	TF	189	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Guyana	TF	152	235	247	13.8	5.1	0.1	80	104	-	-
Paraguay	TF	465	1,308	1,537	7.7	17.5	0.7	217	519	603	0.2
Peru	TF	2,299	3,744	4,032	8.4	7.7	1.9	2,008	3,501	3,710	1.1
Suriname	TF	205	257	278	12.8	8.2	0.1	61	65	46	0.0
Uruguay	TF	2,349	3,037	3,674	9.5	21.0	1.8	1,509	2,071	2,540	0.8
Venezuela	TF	526	601	-	-23.8	-	-	831	473	-	-

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO August 2018)

Африканський туристичний регіон

International Tourist Arrivals and Tourism Receipts by Country of Destination											
International Tourist Arrivals						International Tourism Receipts					
	Series	Change (%)				Share (%)	Share				
		(1000)			(US\$ million)			(%)			
		2010	2016	2017*	16/15		17*/16	2017*	2010	2016	2017*
Africa		50,426	57,747	62,722	7.8	8.6	100	30,880	33,027	37,320	100
North Africa		19,682	18,895	21,717	5.0	14.9	34.6	9,662	9,003	10,009	26.8
Algeria	VF	2,070	2,039	2,451	19.2	20.2	3.9	220	209	-	-
Morocco	TF	9,288	10,332	11,349	1.5	9.8	18.1	6,703	6,549	7,417	19.9
Sudan	TF	495	800	-	8.0	-	-	94	1,009	1,029	2.8
Tunisia	TF	7,828	5,724	7,052	6.8	23.2	11.2	2,645	1,236	1,299	3.5
Subsaharan Africa		30,743	38,853	41,005	9.2	5.5	65.4	21,218	24,024	27,311	73.2
Angola	TF	425	397	-	-32.9	-	-	719	623	-	-
Benin	TF	199	267	-	4.7	-	-	149	123	-	-
Botswana	TF	1,973	-	-	-	-	-	510	578	704	1.9
Burkina Faso	THS	274	152	143	-6.7	-5.9	0.2	72	122	-	-
Burundi	TF	142	187	-	42.7	-	-	2	2	-	-
Cameroon	TF	569	-	-	-	-	-	159	505	-	-
Cabo Verde	THS	336	598	668	15.1	11.6	1.1	278	370	436	1.2
Centr. African Rep.	TF	54	-	-	-	-	-	11	-	-	-
Chad	THS	71	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Comoros	TF	15	27	28	13.6	4.5	0.0	35	-	-	-
Congo	THS	194	211	-	-4.1	-	-	27	-	-	-
Côte d'Ivoire	VF	252	1,583	1,800	9.9	13.7	2.9	201	379	-	-
Dem. Rep. Congo	TF	81	351	-	-0.8	-	-	11	4.3	-	-
Djibouti	TF	51	-	-	-	-	-	18	33	-	-
Equatorial Guinea	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eritrea	VF	84	142	-	24.6	-	-	-	48	-	-
Ethiopia	TF	468	871	-	0.8	-	-	522	346	434	1.2
Gabon	TF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gambia	TF	91	161	-	19.3	-	-	74	116	-	-
Ghana	TF	931	-	-	-	-	-	620	846	850	2.3
Guinea	TF	12	60	-	71.4	-	-	2	16	-	-
Guinea-Bissau	TF	22	-	-	-	-	-	13	19	-	-
Kenya	TF	1,470	1,268	1,364	13.8	7.6	2.2	800	824	926	2.5
Lesotho	TF	414	-	-	-	-	-	23	48	23	0.1
Liberia	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	-
Madagascar	TF	196	293	255	20.0	-12.9	0.4	309	750	-	-
Malawi	TF	746	849	-	5.5	-	-	31	26	31	0.1
Mali	TF	169	173	193	8.8	11.6	0.3	205	200	-	-
Mauritania	TF	-	-	-	-	-	-	-	30	23	0.1
Mauritius	TF	935	1,275	1,342	10.8	5.2	2.1	1,282	1,572	1,748	4.7
Mozambique	TF	1,718	1,639	-	5.6	-	-	108	108	151	0.4
Namibia	TF	984	1,469	-	5.8	-	-	438	307	188	0.5
Niger	TF	74	152	-	13.2	-	-	105	77	-	-
Nigeria	TF	1,555	1,889	-	50.5	-	-	576	1,070	2,549	6.8
Reunion	TF	421	458	508	7.5	10.8	0.8	392	360	401	1.1
Rwanda	TF	504	932	-	-5.6	-	-	202	390	438	1.2
São Tomé and Príncipe	TF	8	29	-	13.3	-	-	11	69	66	0.2
Senegal	TF	900	-	-	-	-	-	453	-	-	-
Seychelles	TF	175	303	350	9.8	15.4	0.6	343	414	483	1.3
Sierra Leone	TF	39	54	-	125.7	-	-	26	41	-	-
Somalia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
South Africa	TF	8,074	10,044	10,285	12.8	2.4	16.4	9,070	7,910	8,818	23.6
Swaziland	TF	868	947	921	8.5	-2.7	1.5	51	13	-	-
Tanzania	TF	754	1,233	-	11.7	-	-	1,255	2,132	2,339	6.3
Togo	THS	202	338	496	23.8	46.7	0.8	66	-	-	-
Uganda	TF	946	1,323	-	1.5	-	-	784	1,060	918	2.5
Zambia	TF	815	956	-	2.6	-	-	492	683	653	1.7
Zimbabwe	VF	2,239	2,168	2,423	5.4	11.8	3.9	634	890	-	-

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO August 2018)

Близькосхідний туристичний регіон

International Tourist Arrivals and Tourism Receipts by Country of Destination

	International Tourist Arrivals						International Tourism Receipts				
	Series	(1000)			Change (%)		Share (%)	(US\$ million)			Share (%)
		2010	2016	2017*	16/15	17*/16		2010	2016	2017*	
Middle East		55,442	55,556	58,113	-4.4	4.6	100	52,150	58,959	67,654	100
Bahrain	THS/TCE	9951	3,990	4,372	0.7	9.6	7.5	1,362	3,846	3,642	5.4
Egypt	TF	14,051	5,258	8,157	-42.5	55.1	14.0	12,528	2,645	7,775	11.5
Iraq	VF	1,518	1,660	2,423
Jordan	TF	4,207	3,567	3,844	-5.2	7.7	6.6	3,585	4,044	4,639	6.9
Kuwait	THS	207	203	..	11.5	290	599	313	0.5
Lebanon	TF	2,168	1,688	1,857	11.2	10.0	3.2	7,995	7,044	7,611	11.2
Libya	TF	60
Oman	TF	1,441	2,292	..	20.1	780	1,725
Palestine	THS	522	400	503	-7.4	25.7	0.9	667	235	225	0.5
Qatar	TF	1,700	2,938	2,256	-0.1	-23.2	3.9	584	5,411	5,971	8.8
Saudi Arabia	TF	10,850	18,044	16,109	0.3	-10.7	27.7	6,712	11,096	12,056	17.8
Syria	TF	8,546	6,190
United Arab Emirates	THS ²	7,4321	14,870	15,790	4.7	6.2	27.2	8,577	19,496	21,048	31.1
Yemen	TF	1,025	1,161

² Dubai only

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO August 2018)

Outbound Tourism by Generating Region

	International Tourist Arrivals (million)								Share (%)	Change (%)		Average annual growth (%)
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017*		17*/16	16/15	
World	438	531	680	809	952	1,195	1,239	1,323	100	3.8	6.8	4.2
From:												
Europe	254.6	308.2	396.2	451.3	491.0	579.6	588.8	634.6	48.0	1.6	7.8	2.9
Asia and the Pacific	58.7	86.3	114.1	152.7	205.9	293.2	313.8	329.8	24.9	7.0	5.1	6.6
Americas	99.4	108.2	130.7	136.3	155.3	199.8	209.9	220.6	16.7	5.1	5.1	4.1
Middle East	8.2	8.5	12.8	21.4	33.5	39.4	37.7	39.8	3.0	-4.3	5.8	5.3
Africa	9.8	11.5	14.9	19.3	28.2	35.9	39.5	42.1	3.2	10.1	6.7	6.7
Origin not specified¹	7.4	8.2	11.4	27.7	38.3	46.8	49.8	56.3	4.3			
Same region	353.1	427.3	538.8	631.3	722.7	903.8	937.9	998.7	75.5	3.8	6.5	3.9
Other regions	77.7	95.4	130.0	149.6	191.2	244.0	251.8	268.2	20.3	3.2	6.5	5.0

¹ Countries that could not be allocated to a specific region of origin. As information is derived from inbound tourism data this occurs when data on the country of origin is missing or when a category such as 'other countries of the world' is used grouping countries together that are not separately specified.

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO August 2018)

Джерело: UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>.

Термінологічний словник

Аборигени (лат. aborigin, від ab origine – від початку) – автохтонне, корінне населення, спільність людей (як правило однієї національності) якого-небудь значного за площею регіону, пов'язаних з ним міцними економічними, соціальними та ін. відносинами.

Абсентеїзм – прояв байдужого ставлення населення країни до політичного життя, ухиляння, масова відмова виборців від участі у виборах, зборах тощо.

Автаркія (грец. autarkeia – самозабезпеченість) – політика господарського відокремлення будь-якої країни (або групи країн) від зовнішнього економічного середовища, намагання сформувати замкнуту господарську структуру.

Автономія – здатність суб'єкта політики до самоуправління на основі власного законодавства, право створювати будь-які національно-територіальні утворення і самостійно регулювати своє внутрішнє життя, самостійність у здійсненні влади, що надається окремій національності, яка компактно проживає на території держави. **А.** – це право на самоуправління, яким користуються окремі підприємства, установи, організації.

Автохтонний (від грец. autos – сам, chtones – земля) – який належить за походженням до даної території, місцевий.

Агломерація (від лат. agglomeratio – приєдную, нагромаджую) – територіальне утворення, що виникає на базі великого міста, або кількох компактно розташованих міст і створює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти; відрізняється високим ступенем концентрації різноманітних виробництв (промисловості, інфраструктурних об'єктів, наукових і навчальних закладів), а також високою густотою населення; справляє вирішальний вплив на навколишнє середовище, змінюючи екологічну структуру території та соціальні аспекти населення; має високий рівень комплексності господарства й територіальну інтеграцію його елементів.

Агротуризм – вид туризму, який передбачає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання.

Адміністративно-територіальна одиниця – складова частина державної території.

Адміністративно-територіальний устрій – певний спосіб територіального улаштування держави, утворення й діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. **А.-т. у.** будь-якої держави – це поділ її території на певні частини – краї, області, провінції, землі, штати, департаменти, губернії, волості, повіти, райони, кантони тощо.

Адміністрація (від лат. administratio – управління, керівництво) – сукупність розпорядчих органів державного управління, виконавчої влади (уряд, відомчі установи, виконавчі комітети, апарат президента, губернатора тощо), діяльність яких визначена законом чи конституцією країни. У широкому розумінні **А.** – вся діяльність держави в галузі управління суспільством. Це також керівні органи закладів, підприємств або організацій, посадові особи в структурі управління, керівний персонал якоїсь установи.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – район, що об'єднує країни материкової частини Азії і зони Тихого океану (40 держав). Найбільші з них: Китай, Індія, США, Росія, Індонезія, Японія. В АТР проживає 3/5 частини населення світу, на нього припадає 56 % світового ВВП.

Азія (від семітського «асу» – схід) – найбільша частина світу (30 % всієї суші), частина єдиного материка Євразії. Материкова **А.** розташована в Півн. півкулі. Кордон з Європою умовний. Площа **А.** (з Кавказом) – 43448 тис. км², у тому числі 2 млн. км² – острови і 8 млн. км² – півострови.

Аквізіція – залучення іноземних туристів, нових вантажів до країни та їхнє страхування.

Активний туризм – види туристичних подорожей, які характеризуються активним способом пересування за маршрутом, тобто з витратою відповідних фізичних зусиль туриста.

Америка – частина світу, що складається з двох материків – Північної Америки і Південної Америки з прилеглими островами. Загальна площа – 42,5 млн. км². Відкрита для європейців у 1492 р. Х. Колумбом. Названа іменем Америк Vesputchi.

Америка Південна – материк у південній частині Зах. півкулі. Площа разом з островами – 18 млн. км².

Америка Північна – материк у Зах. півкулі. На пд. з'єднується Панамським перешийком з Південною Америкою. Площа – 20360 тис. км². До неї відносяться острови: Гренландія (2176 тис. км²), Канадський Арктичний архіпелаг (1300 тис. км²), Вест-Індійські (240 тис. км²).

Америка Центральна – назва пд. частини Північної Америки, між Теуантепекським і Дар'єнським перешийками. Площа – 770 тис. км².

Анархізм – політична доктрина, яка заперечує будь-яку владу в країні (державі), розглядаючи її як насильство над собою.

Анексія – насильницьке приєднання, загарбання однією державою території, яка належить іншій державі.

Анклав – територія (або її частина) однієї держави, яка повністю оточена територією іншої держави.

Антропогенні фактори – фактори, зумовлені впливом діяльності людини на окремі компоненти і природні комплекси.

Антропология (від грец. anthropos – людина, logos – слово, вчення) – наука про походження і еволюцію людини.

Антропосфера (від грец. антропос – людина, сфера – куля) – 1. Земна сфера, де живе людство; 2. Сфера Землі, що її прямо й опосередковано видозмінила людина; 3. Використовувана й видозмінена людиною частина біосфери (географічне середовище).

Апатриди – особи, що не мають статусу громадянина чи підданого в жодній з держав.

Ареал – поняття, яке використовується в методиці країнознавчих і краєзнавчих досліджень. У кожному конкретному випадку в якості А. можуть виступати групи країн, країни, адміністративні й економічні райони, ареали сільськогосподарської спеціалізації, ресурсів, рекреаційні зони, пояси цін і т. ін.

Археологічні пам'ятки – складова історико-культурних рекреаційних ресурсів (городища, кургани, залишки давніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, шляхів, місця давніх поховань, наскельні малюнки, старовинні речі, що мають певну рекреаційно-історичну цінність).

Археологія – наука, що вивчає історичне минуле людства за речовими пам'ятками. Археологічні пам'ятки (городища, кургани, залишки давніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, шляхів, місця давніх поховань, наскельні малюнки, старовинні речі тощо).

Асиміляція – процес поглинання суспільством інших народностей.

Атласи географічні – систематизовані збірники географ. карт, зміст і оформлення яких підпорядковані єдиній програмі; можуть виступати в якості важливого джерела при здійсненні різноманітних країнознавчих досліджень.

Африка – другий за величиною (після Азії) материк, площею 29,2 млн. км². Перетинається майже посередині екватором.

Балканські країни – розташовані на Балканському півост.: Словенія, Хорватія, Боснія та Герцеговина, Сербія, Чорногорія, Албанія, Македонія, Греція, Болгарія, частина Туреччини, півд. частина Румунії; разом – майже 650 тис. км² і 61 млн. мешканців.

Балтійські країни – розташовані на узбережжі Балтійського м. і Данських проток: Данія, Швеція, Фінляндія, європ. частина Росії, Латвія, Естонія, Литва, Польща, Німеччина; загалом (без Росії) – 147 млн. мешканців, 1,7 млн. км²; зараз терміном **Б.к.** окреслюють Литву, Латвію, Естонію.

Бальнеологія – розділ курортології, що вивчає мінеральні води та їх лікувальні властивості.

Безмитне ввезення (анг. duty-free import) – імпорт товарів, вільних від обкладання митом. Застосовується до окремих товарів або всього імпорту із однієї або групи країн. Може мати тимчасовий або довготерміновий характер. **Б. в.** лежить в основі утворення митних блоків розвинутих країн: Європейський союз, Європейської асоціації вільної торгівлі.

Безпека міжнародна – відсутність у відносинах між державами (у світі чи окремому регіоні) збройних конфліктів або взаємовідносин, що можуть призвести до них; наявність міжнародних договорів, що виключають війну як метод вирішення спірних питань.

Безпека національна – безпека нації з усіма її етнічними групами, системою суспільних відносин, зв'язків, установ.

Біженці – люди, які змушені покинути місце постійного проживання через несприятливі обставини, що склалися. Такі обставини, як правило, виникають внаслідок громадських заворушень, громадянської війни, масового терору проти якоїсь верстви населення.

Білінгвізм (від лат. bi – подвійний і lingua – мова) – одночасне володіння двома мовами.

Біпатриди (від bi – два і patris – батьківщина) – ті, хто одночасно має громадянство двох або більше держав.

Бонітування – якісна оцінка окремих природних ресурсів (вод, земель, лісів, тваринного світу, ґрунтів і т. ін.), їх територіальних поєднань або окремих господарських цінностей.

Бюджет – детальний підрахунок державних доходів і витрат на певний термін (як правило на рік), схвалений у законодавчому порядку, а також опис передбачуваних доходів і видатків держави, компанії, фірми або окремої особи на певний термін.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – сукупна вартість кінцевої продукції підприємств, галузей матеріального виробництва і сфери послуг, що знаходяться на території країни. **ВВП** – сукупний доход, вироблений на території країни.

Валовий національний продукт (ВНП) – доход, який включає вартість товарів і послуг, вироблених національними суб'єктами (підприємствами, організаціями і приватними особами) за рік, незалежно від їх місцезнаходження (на території країни чи за кордоном).

Валюта (італ. valuta – ціна) – 1) Грошова одиниця країни; 2) Паперові гроші, монети, векселя, чеки, які використовуються в міжнародних розрахунках.

Валюта національна – грошова одиниця конкретної країни, що використовується у зовнішньоекономічних зв'язках і міжнародних розрахунках з іншими країнами.

Валютний курс (вексельний курс) – ціна (котирування) грошової одиниці одної країни до грошової одиниці іншої країни. У всіх країнах (крім Великобританії) використовується пряме котирування: 1; 100 або 1000 одиниць іноземної валюти оцінюються в національній валюті; у Великобританії зворотне котирування: фунт стерлінгів оцінюється в іноземній валюті.

Валютні зони – групи країн, які склалися під час і після Другої світової війни на основі валютних блоків. У **В. з.** проводиться координація валютної політики і системи зовнішніх розрахунків. Основні **В. з.** – стерлінгова, доларова, зона євро.

Ваучер туристський – основний документ, що підтверджує аквізицію та туристський статус особи або групи, на підставі якого іноземні туристи – індивідуали та туристичні групи приймаються й обслуговуються в Україні, а також вітчизняні туристи – за кордоном; документ, що видається туристичним або транспортним агентством туристу для підтвердження того, що він сплатив конкретні види послуг: проживання в готелі, харчування, екскурсійне обслуговування, проїзд транспортом тощо, та є підставою для отримання цього обслуговування.

Велика держава – поняття з політичного лексикону, яке, на відміну від географічного й демографічного значення, характеризує країну, яка є не просто великою за розміром і має чисельне населення, а ще й володіє потужним економічним, військовим потенціалом, що уможливорює її визначальний вплив на перебіг світових подій. Зараз великими державами вважаються країни – члени “великої сімки”, а також постійні члени Ради Безпеки ООН.

Велика сімка – група з 7 провідних країн світу, що здійснюють координацію важливих зовнішньоекономічних і політичних заходів у рамках щорічних зустрічей керівників держав і урядів (США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія і Канада).

Вибори – висунення певною групою людей одного або кількох своїх представників для виконання якихось громадських функцій. З огляду на причини їх проведення можуть бути черговими (проводяться у зв'язку з закінченням строку повноважень виборного органу), позачерговими (їх проводять внаслідок дострокового припинення виборним органом своєї діяльності – дострокового розпуску парламенту, смерті або відставки президента країни), додатковими (проводяться для поповнення представницького закладу, якщо з його складу вибув один або кілька членів).

Виборча система – сукупність правил і приймів, які забезпечують певний тип організації влади, участь громадян у формуванні державних представницьких, законодавчих, судових та виконавчих органів, а також вираження волі тієї частини населення, якої згідно із законодавством певної країни достатньо для визначення результатів виборів легітимними. Успішне проведення виборів і визнання суспільством їх результатів – важлива ознака його здатності розв'язувати політичні проблеми мирним шляхом. **В. с.** може бути мажоритарна (представницькі органи влади формуються з переможців в одномандатних округах), пропорційна (вибори відбуваються за партійними списками), змішана (поєднує мажоритарну та пропорційну) та консенсусна (практично не використовується в державному житті).

Вибух демографічний – різке збільшення народжуваності, пов'язане з соціальними або загальноекологічними факторами.

Виснаження природних ресурсів – невідповідність між їх доступними запасами чи безпечними нормами вилучення (використання) і потребами людства (країни, району) за даних історичних і технічних умов.

Відновлення природних ресурсів – комплекс заходів, спрямованих на отримання природних ресурсів в кількості, що раніше природно спостерігалася за допомогою штучних методів, після періоду повного або часткового виснаження цих ресурсів в результаті антропогенних впливів.

Віза – спеціальний дозвіл відповідних органів іноземного уряду на в'їзд, виїзд, проживання або проїзд через територію даної держави.

Візитна картка країни – коротка або поширена інформація країнознавчого характеру про дану державу (символіка, устрій, територія, населення, історія, політика, ресурси, природа, географічне положення тощо).

Війна – організована збройна боротьба між державами, групами держав, класами або націями для досягнення політичних або економічних цілей. Крім збройної боротьби використовуються й інші форми: політичне, економічне та ідеологічне протистояння, розрив дипломатичних відносин, блокада, диверсії. Розрізняють **В.** справедливі і несправедливі, визвольні і загарбницькі, світові і локальні.

Військовий стан – особливий правовий режим у країні або в окремій її частині, який вводиться за рішенням верховних органів державної влади у виключних обставинах (війна, загроза державного перевороту, стихійне лихо.) При **В. с.** влада на місцях переходить до військових органів.

Військово-політичний союз – об'єднання двох або декількох держав з метою загальних дій у вирішенні політичних, економічних та військових проблем (НАТО, СЕАТО та ін.).

Вільна економічна зона (зона вільного підприємництва) – частина території, яка виділяється із загального митного кордону держави і має певну свободу в розв'язанні господарських питань, особливий режим управління і пільгові умови діяльності для місцевих підприємств та іноземних фірм. Основна мета створення вільних економічних зон – залучення іноземного та місцевого капіталу для організації виробництва з високою конкурентною спроможністю на зовнішньому ринку. **В. е. з.** може виступати об'єктом країнознавчого дослідження.

Внутрішні води країни – морські води, розташовані в бік берега від прямих ліній, прийнятих для відліку територіальних вод; води портів; води заток, бухт, губ, лиманів, береги

яких повністю належать країні і якщо ширина кожної з них не перевищує 24 милі; рік, озер, водойм, береги яких належать країні.

Внутрішня політика – діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів окремих верств населення, на певне їх підпорядкування та можливе за конкретних умов задоволення, на збереження існуючого стану в суспільстві або на цілеспрямоване його перетворення, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку і взаємодій окремих сфер суспільства.

Водні ресурси – придатні для використання в народному господарстві країни (регіону, району) води річок, озер, каналів, водоймищ, океанів, морів, підземні води, ґрунтова волога, крига льодовиків, пара атмосфери. Планетарні ресурси складають 1454,3 млн. км³

Галузева структура господарства – розчленування системи господарства на складові частини – галузі, що являють собою сукупності тісно однорідних груп господарських одиниць. **Г. с. г.** безпосередньо відображає процес суспільного поділу праці, вказуючи на функціональні відмінності між окремими галузями.

Галузевий комплекс – взаємозв'язана, пропорційно збалансована єдність підприємств, установ та організацій певної галузі господарства. Формується конкретними галузями в просторових межах господарства або його територіальної частини (економ. району, області).

Галузевий територіально-виробничий комплекс – вид галузевих комплексів, що являє собою сформовану систему економічно взаємопов'язаних підприємств, організацій і установ на основі їх просторової близькості.

Галузь промисловості – сукупність підприємств (об'єднань), яка характеризується єдністю економічного призначення вироблюваної продукції, однорідністю перероблюваної сировини й основних матеріалів, спільністю технологічного процесу й матеріально-технічної бази, професійним складом кадрів і специфічними умовами праці.

Гейзер – гаряче джерело в місцях сучасної або недавньої вулканічної діяльності, що періодично викидає воду і пару. Максимальна висота викидів — близько 50 метрів, інтервали між викидами від 1 хвилини до кількох місяців.

Геноцид – діяльність з метою повного або часткового знищення будь-якої національності, етнічної спільності або релігійних груп. Конвенція ООН (1948 р.) оголосила **Г.** злочином.

Географічне положення – розміщення певної території чи об'єкту на земній поверхні по відношенню до інших територій або об'єктів. Розрізняють **Г. п.** по відношенню до природних (материків, океанів, морів, річок, озер, гір тощо) та екон.-геогр. (районів, областей, країн та ін.) об'єктів. **Г. п.** характеризується також географічними координатами об'єкта.

Географічне середовище – частина географічної оболонки Землі, яка безпосередньо пов'язана з життям і діяльністю людини і є постійно діючою матеріальною основою розвитку суспільства.

Географія (від гео – земля і графія – опис) – система наук, які вивчають географічну оболонку Землі, розміщення та розвиток господарства і населення земної кулі, окремих її районів і країн.

Геоінформаційні системи – наукові та навчальні бази даних, створені на основі використання географічної інформації для потреб інших наук/навчальних дисциплін, у тому числі країнознавства.

Геополітичне положення – положення країни, області чи району відносно «центрів сили», осередків економічної і воєнної сили, різних політичних, економічних і воєнних блоків, політичних і релігійних об'єднань.

Герб державний – відмітний знак держави, офіційно прийнята емблема, виконана за законами геральдики, яка зображується на печатках, бланках державних органів, грошових знаках. **Г. д.** часто є частиною державного прапора.

Гід – 1. Провідник-професіонал, який показує туристам визначні місця або місцевості. 2. Путівник, довідкова книга для туристів і мандрівників.

Гід-перекладач – екскурсовод, провідник туристичної групи, який вільно володіє мовою країни перебування.

Гідропарк – упорядкована територія (організований простір), що характеризується перевагою водойм як найважливіших об'єктів організації літнього відпочинку. Розміри Г. – від 1000 га та більше, співвідношення площ водойм, насаджень і луків – 2:1:1.

Гімн державний (від грец. *hymnos* – святкова, урочиста пісня) – поетичний і музичний твір, офіційно визначений як символ державної єдності, який уособлює її суверенітет (поряд з прапором і гербом). Г. д. мають усі держави. Перший в історії гімн, який виконується й досі, був прийнятий у Японії у IX ст.

Гіперінфляція – надзвичайно швидкі темпи росту інфляції, які справляють руйнівну дію на обсяг національного доходу і зайнятість. Це становище, коли річний рівень інфляції перевищує 1000 %. Г. часто пов'язана з політичним хаосом, війнами, соціальними революціями та їх наслідками.

Глава держави (найчастіше – президент республіки або коронована особа в монархічних країнах) – державна посадова особа, якій належить чільне місце в системі органів державної влади, що уособлює єдність нації, символізує державу, покликана гарантувати її цілісність, бути чинником гармонійної та ефективної взаємодії “гілок” державної влади в країні та найпершим представником держави на міжнародній арені.

Глава уряду (прем'єр-міністр, канцлер, голова ради міністрів і т. ін.) – керівник виконавчої влади в державі, ключова, чільна фігура в системі державного урядування, громадського адміністрування.

Глобальні проблеми – сукупність проблем сучасності (екологічних, економічних політичних тощо), від розв'язання яких залежить розвиток і навіть існування людської цивілізації.

Громада – об'єднання людей зі спільними інтересами (напр., сімейна, сільська, земляцька, релігійна тощо).

Громадянство – 1) формально зафіксований правовий зв'язок людини з державою, який передбачає певну сукупність взаємних прав і обов'язків; 2) підпорядкованість життєдіяльності особи законам і порядкам даної країни.

Грошові системи – встановлені державою форми організації грошового обігу країни. Держава визначає грошову одиницю, масштаб цін, види грошових знаків в обігу і порядок їх емісії, характер забезпечення грошей, форми безготівкових платіжних розрахунків, курс національної валюти.

Дайвінг (від англ. *diving*) – вид туризму та відпочинку, підводне плавання з аквалангом (Червоне та Карибське моря, Середземне море в районі о. Мальти, Мальдівські, Коморські острови в Індійському океані, Великий Бар'єрний Риф біля узбережжя Австралії в Тихому океані). Різновиди Д.: занурення до місць морських катастроф (*wreck diver*), екскурсії до підводних печер та гротів (*cave diver*), Д. в отвори рифів, що просвердлені водою (*drill dive*). Арктичний Д. набуває поширення в Канаді.

Девальвація (від лат. *de* – префікс, *valeo* – маю значення, вартий) – знецінювання, зниження обмінного курсу валюти однієї країни по відношенню до іншої. Основні причини Д. – інфляція, її експорт з однієї країни в іншу в умовах взаємозалежності їх економік. Безпосередньою причиною Д. є таке падіння попиту на валюту, коли її ринковий курс відхиляється від фіксованого паритету більш ніж на $\pm 1\%$. Д. стає неминучою, коли уряд не в змозі підтримувати курс національної валюти на офіційному рівні за допомогою валютних інтервенцій (скуповування національної валюти або продаж іноземної валюти).

Деградація середовища – 1) погіршення природного середовища життя людини; 2) погіршення природних умов і соціального середовища життя (наприклад, у містах).

Демаркація (від франц. *demarcation* – розмежування) – визначення й розмітка лінії державного кордону на місцевості.

Демографічна політика – соціальні, економічні, юридичні та ін. заходи, направлені на зміну природного відновлення поколінь і на міграцію. До них відносяться заходи на заохочення дітонародження або на його стримування.

Демографічний вибух – різке прискорення темпів росту населення. Обумовлений зниженням смертності, особливо дитячої, при збереженні високої народжуваності. Спостерігається в країнах Азії, Африки і Латинської Америки.

Демографія (від грец. «демос» – народ і «графіо» – пишу) – наука про закономірності відтворення населення. **Д.** вивчає закономірності й соціальну зумовленість народжуваності, смертності, укладення та припинення шлюбу, відтворення шлюбних пар і сімей; розробляє методи опису, аналізу й прогнозу демографічних процесів і демографічних структур.

Демократія (від грец. demos – народ і krátos – влада) – форма держави, що базується на визнанні народу джерелом влади, його праві приймати участь у вирішенні державних справ у сукупності з широким колом громадянських прав і свобод. Термін **Д.** використовується для характеристики організацій і діяльності різних соціальних і політичних інститутів.

Деномінація – зміцнення грошової одиниці країни без її перейменування разом з відповідною зміною масштабу цін з метою полегшення платіжного обороту, обліку і розрахунків.

Депопуляція – зменшення абсолютної кількості населення якої-небудь країни, території чи звужене його відтворення, при якому чисельність наступних поколінь є меншою від попередніх.

Депортація (від лат. deportatio – вигнання, вислання) – примусове виселення, переміщення з місця постійного проживання або навіть вигнання за межі держави особи чи групи осіб, навіть частини населення, які визнані правлячим режимом як “соціально небезпечні”, “небажані”.

Депресивний район – відрізняється глибоким падінням господарства і перш за все «традиційних» галузей, складними обставинами виходу з кризового стану. Термін **Д. р.** виник у роки світової кризи в 1929 – 1933 рр.

Держава – організація політичної влади в суспільстві, спрямована на забезпечення цілісності й безпеки країни. **Д.** призначена для вирішення загальносуспільних питань, задоволення загальносуспільних потреб, зокрема, забезпечення певної єдності суспільства як цілісного соціального організму (які б внутрішні суперечності, конфлікти його не руйнували). **Д.** виконує інтегративну (координуючу, узгоджувальну) функцію, при здійсненні якої вона виступає виразником не тільки пануючої соціальної групи, але і всього суспільства. За марксистським визначенням **Д.** – це знаряддя політичної влади в класовому суспільстві і виникла в результаті суспільного поділу праці. **Д.** як територіально організований апарат влади на території певної країни, знаряддя економічного, політичного та ідеологічного управління суспільством виступає важливим об’єктом країнознавчого дослідження.

Державна влада – вища форма влади в державі, що поширюється на всі сфери суспільного життя. Здійснюється з допомогою спеціального апарату, володіє монополією правом видавати нормативні акти, обов’язкові для всього населення даної держави. **Д. в.** включає законодавчу, виконавчу, судову, військову владу.

Державний борг – сума заборгованості держави по кредитним операціям. Може бути внутрішнім і зовнішнім.

Децентралізація управління – процес розподілу функцій та повноважень центральних органів державної влади на користь місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування.

Джампінг (від англ. bungee jumping – вільне падіння) – стрибки сторч головою у прірву з прив’язаним до ніг еластичним тросом. Набув поширення в гірських місцинах США, Мексики, Аргентини.

Диверсифікація галузева (від пізньолатинського diversificatio – зміна, різноманітність) – збагачення галузі новими виробництвами, номенклатурою і видами продукції.

Динаміка населення – 1) різні форми руху народонаселення, які включають зміни в часі і просторі; 2) зміни в складі і структурі біологічних угруповань, що пов’язані з розбіжністю в часі піків чисельності чи рівні розвитку особин різних видів.

Дискримінація – обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за ознакою расової чи етнічної приналежності, соціального походження, статі, політичних переконань тощо. **Форми Д.:** сегрегація, депортація, геноцид.

Діаспора (від грец. diaspora – розсіяння) – розсіяння, розселення по різних країнах народу, вигнаного обставинами, завойовниками або власною волею за межі батьківщини. Це також сукупність вихідців із якоїсь країни та їх нащадків, які проживають поза її межами.

Дьют-фрі (duty free) – система безмитної торгівлі в аеропортах, на бортах літаків, поромах та інших транспортних засобах або в окремих місцях, що відвідуються іноземцями (як правило, основні товари – сигарети, алкоголь, парфумерія, сувеніри).

Екологія (від грец. «еко» – середовище і «логос» – вчення) – 1) наука, що вивчає взаємовідношення між живими організмами та середовищем їх існування; 2) наука про структуру та функції природи; 3) комплексна наука, що досліджує середовище існування живих істот, в тому числі людини.

Економіка – 1) наукова дисципліна, яка вивчає сектори і галузі господарства, умови і всю сукупність елементів; 2) сукупність відносин з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ і послуг в умовах конкретної економічної системи і конкретної держави; 3) господарство якого-небудь регіону, держави або її частини. **Е.** – це галузь людської діяльності, що пов'язана з виробництвом, обміном і споживанням товарів і послуг.

Економіко-географічне (суспільно-географічне) країнознавство – займається вивченням господарства і населення з точки зору його галузевої спеціалізації та територіального розподілу й організації.

Економіко-географічне положення (ЕГП) – положення будь якої території (об'єкту) по відношенню до різних чинників природного і соціально-економічного характеру. **ЕГП**, в свою чергу, ділиться на низку «положень», і серед них транспортно-географічне, ресурсно-географічне, промислово-географічне. При трактуванні **ЕГП** визначається пріоритетність зовнішніх або внутрішніх факторів. Основними властивостями **ЕГП** є відношення (причинно-наслідкові до інших об'єктів), потенційність (можливі наслідки взаємозв'язку з іншими об'єктами), дистанційність (відстані між об'єктами). Основною властивістю **ЕГП** є характер територіальних відношень, які поділяються на: 1) основні – територіальні відношення об'єкту до галузей, елементів і ареалів власного виробництва; 2) похідні – територіальні відношення об'єкту до економічних зв'язків, точніше до фокусів і ліній їх втілення; 3) інтегральні – територіальні відношення різного масштабу.

Економічне зростання – збільшення обсягів суспільного виробництва за рахунок інтенсивних (збільшення результативності при незмінних ресурсах) та екстенсивних (збільшення ресурсів при незмінному ступені їх використання) факторів.

Економічне районування – науково обґрунтований поділ країни або великого регіону на економічні райони, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відображають територіальний поділ праці.

Економічний район – територіально цілісна частина країни, яка має виробничу спеціалізацію і через суспільний поділ праці пов'язана з іншими частинами народногосподарського комплексу.

Екскурсант – тимчасовий відвідувач, який перебуває в країні відвідування менше 24 год.; відвідувач певної території, міста, комплексу, музею тощо.

Екскурсія (від лат. excursio – поїздка) – 1. Колективне відвідування музею, визначного місця, виставки тощо; поїздка, прогулянка з освітньою, науковою, спортивною, розважальною та ін. метою тривалістю не більше 24 годин, як правило, без ночівлі. 2. Група осіб (екскурсантів), які здійснюють таку поїздку або прогулянку.

Експансія – розширення сфери впливу держав, що здійснюється економічними, військовими і дипломатичними методами.

Експорт робочої сили (англ. export; від лат. exporto – виношу, виводжу) – еміграція економічно активного населення, виїзд робочих за кордон.

Екстремізм – система крайніх політичних поглядів (як “правих”, так і “лівих”), прихильники яких застосовують радикальні (у тому числі насильницькі, терористичні) заходи і засоби з метою загострення політичної ситуації, дестабілізації політичного життя.

Ембарго – 1) засіб політичного та економічного тиску однієї держави (або групи держав) на іншу (інші) шляхом обмеження або повного припинення торгово-економічних зв'язків з нею (ними); 2) заборона державної влади на ввезення із своєї країни в іншу товарів або валюти.

Емігранти – особи, що здійснюють еміграцію.

Еміграція (від лат. *emigratio* – виселення, переселення) – переселення з батьківщини в іншу країну. Еміграцією називають і тривале перебування громадян за межами батьківщини внаслідок такого переселення.

Етатизм – політична теорія, яка захищає головну роль державної влади у найважливіших сферах суспільного життя; активне втручання держави у життя громадян.

Етнічна територія – територія переважного розміщення даного етносу; звичайно включає ареал його формування і компактного розселення, а також райони змішування з іншими національностями.

Етнічний склад (структура) населення – розподіл населення за ознакою етнічної належності (національності).

Етнічні процеси – зміна окремих етнічних елементів, частин етносу і етносів у цілому (мови, культури, соціальної структури, статеві-вікового складу і т. ін.). Розрізняють розділюючі та об'єднуючі процеси (консолідація, асиміляція, інтеграція).

Етнографія (від грец. *ethnos* – плем'я, народ і *grapho* – пишу) – наука, яка вивчає культуру і побут народів світу.

Етнологія – наука про походження, етнічну історію народів, про формування особливостей їх культури, релігії та побуту. За змістом близька до етнографії.

Етніонім – назва народу.

Етнополітика – політика щодо різних етносів у поліетнічній державі. Демократична держава ставить за мету гармонізацію взаємовідносин між етнічними групами, а також між нацією-державою в цілому та етнічними групами, що її складають.

Етнос (від грец. «етнос» – народ) – історично сформована стійка спільність людей, яка виступає як соціальний організм, що самовідновлюється завдяки етнічно однорідним шлюбам і передаванню новим поколінням мови, культури, традицій, етнічної орієнтації тощо. До **Е.** належать племена, народності, нації.

Європейський парламент (Європарламент) – орган ЄС із 518 парламентарів, який формується шляхом загальних і прямих виборів у державах – членах ЄС. **Є.** – консультативний орган, який здійснює дорадчі функції, обговорює і затверджує бюджет об'єднання. Центр – м. Страсбург (Франція).

Європейський союз (ЄС) – регіональне європейське інтеграційне угруповання, (Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург; з 1973 р. – Великобританія, Данія, Ірландія; з 1981 р. – Греція; з 1986 р. – Іспанія, після 1990 р. – Австрія, Португалія, Норвегія, Швейцарія і Фінляндія). Мета **ЄС** – проведення єдиної політики у відносинах з іншими країнами, створення європейської валютної системи (з 2002 р. у 12 країнах **ЄС** введено в обіг євро), єдиного внутрішнього ринку. У 2004 р. відбулося розширення **ЄС** за рахунок колишніх соціалістичних країн (зокрема Польщі, Чехії, Угорщини). Центр – м. Брюссель (Бельгія).

Єдиний економічний простір – сукупність національних територій країн, в рамках яких діють загальні принципи господарювання, узгоджені єдині правила зовнішньоекономічних відносин.

Зайнятість – сукупність економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням робочими місцями і участю в господарській діяльності; характеризує економічно активне населення відносно речових факторів виробництва.

Заказник – вилучення із сфери господарського користування території або акваторії, в межах якої певний час перебувають під охороною окремі елементи природного комплексу

(рослинні угруповання, мисливська фауна, рибні запаси і т. ін.).

Закон (державний) – прийнятий у встановленому порядку відповідною інституцією верховної влади в державі нормативний акт, який регулює відносини в суспільстві, має обов'язкову чинність, загальне значення і рівну для всіх дію. **З.** Виступає важливим джерелом при здійсненні країнознавчих досліджень.

Заповідна територія – територія з певним режимом охорони.

Заповідник – найвища категорія природоохоронних територій, які є цінними в науково-природознавчому і культурно-освітньому аспектах. Порівняно великий, не змінений або в незначній мірі змінений людиною природний територіальний комплекс (ПТК), який назавжди виключається із господарського користування з метою збереження і розвитку в природних умовах, особливо, чи зникаючих представників рослинного і тваринного світу.

Засоби масової інформації – певний соціальний інститут, що охоплює систему друкованих видань, радіо-, теле-, відеопрограм, кінохронікальних програм та інших форм періодичного поширення масової інформації; широко використовується при обробці та розповсюдженні країнознавчої інформації

Звичай і традиції (сімейно-побутові, етнічні, релігійні) – історично складені стійкі соціальні норми і установки, що визначають поведінку людей у тих чи інших випадках життя.

Змішані шлюби – шлюби між особами різних рас, національностей, віросповідань і т. ін.

Зовнішня політика – 1) діяльність держави на міжнародній арені, що регулює стосунки з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: державами, зарубіжними партіями та іншими громадськими організаціями, всесвітніми й регіональними міжнародними організаціями; 2) загальний курс країни у міждержавних відносинах, спрямований на створення як найсприятливіших умов для досягнення власних цілей і здобуття переваги на міжнародній арені, на ствердження співіснування з іншими державами й народами у відповідності до певних принципів і норм. При цьому зовнішня політика тієї або іншої країни є конкретним, практичним втіленням міністерством закордонних справ або відповідним йому зовнішньополітичним відомством основних принципів міжнародної політики держави, які виробляються державними структурами і покликані відображати національні інтереси держави. Зміст **З.п.** становлять переговори, укладання угод і створення блоків, міжнародні наради, діяльність міжнародних, міждержавних організацій, різного роду дипломатичних місій, демарші, загроза й застосування військової сили. Основними засобами здійснення **З.п.** виступають війна та дипломатія.

Ідеологія – упорядкована, струнка система поглядів, які виражають ставлення до дійсності, цілі й програми, спрямовані на закріплення, розвиток чи зміну даних суспільних відносин. **І.** вказує політиці систему ідеалів і цінностей, до якої остання має прагнути. Тому виникає консервативна чи ліберальна, прогресивна чи реакційна політика, в тому числі на міжнародній арені.

Іміджологія – наука, яка вивчає проблеми формування та створення в суспільній свідомості образів суспільних інститутів (держави, політичних партій, організацій, установ) і окремих політичних та інших лідерів, розробляє сукупність прийомів, технологій і засобів формування в суспільній свідомості відповідних образів реальних суб'єктів політики.

Іммігранти (від лат. *immigrans* – котрий вселяється) – особи, що здійснюють імміграцію.

Імміграційні закони – закони, що обмежують в'їзд іноземців на постійне проживання.

Імміграція (від лат. *immigro* – вселяюся) – в'їзд іноземців у країну на тривале або постійне проживання.

Імперія – найменування монархічних держав, головою яких є імператор. **І.** – частіше великі держави, які включають до свого складу завойовані території інших країн.

Інвазія (від лат. *invasio* – нашествя, напад) – масова і раптова імміграція, що відбувається всупереч волі населення, що проживає на території поселення.

Інклюзив-тур – найбільш поширений вид індивідуальної чи групової подорожі в організованому туризмі. **І.-т.** – чітко спланована за маршрутом, часом початку та закінчення

поїздка, що включає обов'язковий набір послуг із зазначенням їх вартості та якості. Вартість **I-т.** менша суми цін за елементами обслуговування в разі їх окремого придбання туристом.

Інтеграція (міжетнічна) (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – вид об'єднавчих етнічних процесів; полягає у взаємодії різних етносів, яке супроводжується формуванням у них спільних культурно-побутових ознак. Не виключає зміни етнічної самосвідомості та утворення нових народів.

Інфраструктура (від лат. *infra* – нижня і *structura* – будова, розташування) – комплекс галузей господарства, які обслуговують виробництво.

Історико-географічний край – найменша регіональна таксономічна одиниця в географії і країнознавстві, частина країни (наприклад, Волинь, Буковина, Холмщина, Бретань, Баварія тощо).

Історико-етнографічні області – території, населення яких має подібні культурно-побутові особливості (напр. Бойківщина, Лемківщина і ін.).

Історико-культурні, соціально-історичні ресурси – сукупність пам'яток матеріальної та духовної культури, що створена в процесі історичного розвитку даної території та є об'єктом туристського інтересу; складова рекреаційно-туристичних ресурсів.

Кантрі-туризм (від англ. *country* – сільська місцевість) – етнографічний туризм, один з видів пізнавального туризму, що набув поширення в сільській місцевості, передбачає знайомство з фольклором, побутом корінного населення, народними традиціями, архітектурою й іншими ментальними цінностями та стимулює розвиток інфраструктури території.

Каньонінг – спортивне проходження водоспадів і каньйонів з використанням спелеологічного спорядження та техніки. **К.** останніми роками набув поширення у Франції, Іспанії.

Картографічний метод – дослідження певної території на основі використання різноманітних доступних картографічних матеріалів, повноцінної картографічної інформації. Для більш глибокого усвідомлення своєрідності конкретної території корисно порівняння і накладення різних тематичних карт (бажано в тому же масштабі). Для цієї мети корисні комплексні географічні атласи. Карти з властивою їм особливо високим ступенем генералізації і відбору найбільш істотного, що є на території, дають картографічну картину, свого роду модель. Вони можуть і повинні взаємодіяти з текстовою характеристикою території, доповнюючи один одного. Особливо важливо «читати» загальногеографічні і тематичні карти, «знімати» з них максимально повну інформацію. **К. м.** забезпечує зв'язок між географією, картографією та країнознавством.

Картографія – наука про створення, вивчення і використання у різних галузях, у тому числі в країнознавстві, картографічних матеріалів (карт, планів, схем).

Кемпінг – 1. Літній, технічно обладнаний табір для автотуристів (наявність зв'язку, водопроводу, можливість технічного огляду автомобілів). 2. Вид автомобільного туризму, що характеризується тим, що туристи під час поїздки живуть у спеціально обладнаних таборах.

Клерикалізм – політична доктрина або течія, яка спрямована на посилення впливу релігії та церкви на всі сфери суспільного життя.

Колонізація (від франц. *colonisation*) – заселення і господарське освоєння окраїнних земель своєї країни ("внутрішня" **К.**), а також заснування поселень за її межами ("зовнішня" **К.**).

Колонії – країни і території, які перебувають під владою іноземних держав (метрополій) і позбавлені політичної й економічної самостійності.

Комплексні країнознавчі характеристики – представляють собою свого роду «географічний паспорт» певної території і є одною з розповсюджених і ефективних форм доведення спеціально обробленої інформації про території для різних груп споживачів. За Я.Г. Машбіцем (1995 р.), вони включають такі елементи: 1) Своєрідність країни (району, різних територій); 2) Територія, географічне і геополітичне положення; 3) Історико-географічні етапи розвитку; 4) Природа і природокористування; 5) Населення і культура; 6) Господарство; 7) Розселення; 8) Суспільство; 9) Райони; 10) Стан оточуючого природного середовища; 11) Перспективи розвитку.

Консерватизм – політична доктрина, яка орієнтується на захист, збереження та підтримку існуючих традиційних засад і форм суспільного життя, морально-правових основ, заперечує революційні зміни, необхідність народних рухів тощо.

Конституція – основний закон держави, що має вищу юридичну силу і встановлює основи політичної, правової й економічної системи країни.

Конфедерація (від лат. confederatio – союз, об'єднання) – постійний союз суверенних держав, створений для досягнення політичних або військових цілей. **К.** створює центральні органи, повноваження яким делегують держави-учасниці.

Конфлікт (від лат. conflictus – зіткнення) – зіткнення (збройне, політичне, соціальне) протилежних інтересів, поглядів, намагань. Найбільше **К.** виникає через суперечки з приводу кордонів, територій.

Кордони державні – лінії, які визначають межі державної території. Встановлюються за узгодженням між відповідними державами методом делімітації (від лат. delimitatio – встановлення кордонів, тобто визначення їх положення і напряму, зафіксоване на картах) і демаркації (встановлення і відзначення кордонів на місцевості методом прикордонних знаків).

Корінне населення – споконвічне населення країни (регіону).

Кочове населення (кочівництво, номадизм) (від грец. nomas (род. відм.) nomados – кочівний) – систематичне переміщення окремих груп населення з житлом і майном у межах якої-небудь території, що зумовлено характером виробництва і способом життя.

Країна – політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство, організоване державою із акцентом на його геополітичному (просторовому) положенні у світі; основний об'єкт країнознавчих досліджень. **К.** має більш широкий зміст, ніж поняття держава, з яким її часто ототожнюють. Воно включає історико-культурні особливості, своєрідність народу (або народів), звичаї, суспільну будову. Зараз на політичній карті світу налічується приблизно 230 країн і територій.

Країнознавство – 1) наука і навчальна дисципліна, яка займається комплексним вивченням країн, систематизує та узагальнює різноманітні дані про їх місце розташування, природу, населення, господарство, історію, право, культуру, зовнішню політику, місце в системі міжнародних відносин тощо; 2) комплексне вивчення країн або великих регіонів з метою виявлення на конкретних територіях загальних закономірностей, які встановлюються політичною, фізичною і економічною географіями.

Ксенофобія – невизначений страх перед незнайомими людьми, народами; негативне ставлення до інформації, що надходить з інших країн; ненависть до інших етносів, людей іншої національності. Різновиди: українофобія, антисемітизм і т. ін.

Культура (від лат. cultura – догляд, освіта, розвиток) – у сучасному розумінні характеризує сукупність матеріальних і духовних цінностей, що їх створило людство впродовж своєї історії.

Культурні комплекси – поєднання об'єктів матеріальної та духовної культури (штучні споруди, що несуть у собі певний стиль, смаки людей, і самі люди з їх звичаями, костюмами, мовою). Частиною **К. к.** є й природа, оскільки в ній, у сприйнятті різними групами людей віддзеркалюється характерна для певної країни, регіону, спільноти система культурних цінностей.

Культурно-національна автономія – одна з форм етнополітичної самоідентифікації та самовизначення етнічних груп у поліетнічній державі, закріплена відповідними законодавчими актами і гарантована етнополітикою держави. Передбачає всебічне задоволення культурних потреб етнічної групи, що зберігає поряд з національною своєю етнічну свідомість, стереотипи поведінки, має розвинуту релігійну і побутову обрядовість, прагне зберегти свою етнічну специфіку в державі-нації.

Курорт (від нім. Kur – лікування, Ort – місце) – місцевість з природними лікувальними факторами (мінеральними джерелами, грязями, сприятливим кліматом тощо) та необхідними умовами для їх використання з лікувально-профілактичною метою. Типи **К.:** а) бальнеогрязьовий (природні мінеральні види та лікувальні грязі); б) бальнеокліматичний

(клімат та природні мінеральні води); в) бальнеологічний (природні мінеральні води); г) грязьовий (лікувальні грязі); д) кліматичний (клімат); є) кліматокумисолікувальний (степовий або лісостеповий клімат і кумис).

Курортологія – галузь медичних знань, що вивчає мінеральні води, лікувальні грязі, клімат (у межах лікувальних місцевостей) і їх використання з профілактичною та лікувальною метою.

Ландшафт антропогенний – ландшафт, змінений господарською діяльністю людини настільки, що порушився зв'язок природних (екологічних) компонентів.

Легалізація (від лат. *legalis* – законний) – 1) Дозвіл діяльності колективу, організації, її узаконення, надання юридичної сили колективному акту, дії; 2) Підтвердження істинності наявних на документах підписів. **Л.** підлягають документи, складені за кордоном або призначені для дії в іноземних державах. Проводиться у формі підтверджуючого підпису консула.

Легітимація – процедура суспільного визнання, пояснення й виправдання якоїсь дії особи, факту. **Л.** не означає юридичного оформлення законності й цим відрізняється від легалізації.

Лібералізм – політична доктрина, яка захищає свободи і права особи, приватну власність, демократію, громадянське суспільство, договірний характер державної влади, конкуренцію тощо. При цьому специфіку **Л.** становить не сам по собі “дух свободи”, а розробка інституціонально-правових умов його забезпечення.

Ліга Арабських Держав (ЛАД) – створена в 1945 р., за статутом, **ЛАД** – це «добровільна організація суверенних арабських держав, яка ставить своєю метою зміцнення тісних зв'язків між ними, координацію їх політичної діяльності, досягнення прогресу між країнами Арабського Сходу». Надає великого значення співробітництву в галузях економіки, фінансів, транспорту, культури. Членами **ЛАД** є 20 країна: Алжир, Бахрейн, Джибуті, Єгипет, Йорданія, Ірак, Катар, Кувейт, Ліван, Лівія, Єменська Республіка, Мавританія, Марокко, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Саудівська Аравія, Сирія, Сомалі, Судан, Туніс.

Лісопарк – упорядкована територія лісу, призначена для короткочасного відпочинку та перетворена шляхом поступової реконструкції на певну ландшафтно-планову систему. Об'єднує рекреаційні, ландшафтно-архітектурні, санітарно-гігієнічні, пізнавальні та лісогосподарські функції.

Локалізація (від лат. *localis* – місцевий) – віднесення будь-якого географічного об'єкту до певного місця; обмежене поширення якого-небудь географічного явища, процесу межами території або акваторії.

Мегаполіс (від грец. «мега» – величезний і «поліс» – місто) – найбільша форма розселення, що утворилася внаслідок зрощення значної кількості сусідніх міських агломерацій.

Менталітет – спільна для соціально-політичної чи етнічної спільноти, організації своєрідна політико-психологічна сукупність понять, настанов, особливостей мислення та поведінки, яка дає змогу однаково сприймати соціально-політичні реалії, оцінювати їх і адекватно діяти, добре розуміючи один одного.

Ментальність – соціально-психологічні характеристики суб'єкта (людини, етносу, класу, іншої соціальної групи), що виявляються у способі та характері мислення, світовідчутті, соціальних і психологічних настановах та поведінці. Важливою ознакою ментальності є національний характер, який можна тлумачити як комплекс типових зразків поведінки, що регулюють поведінку нації впродовж тривалого часу.

Метиси – нащадки від шлюбів між представниками різних людських рас.

Митна декларація – письмова або усна заява з боку туристів митним органам при перетинанні кордонів, що містить дані про речі та предмети, які провозять туристи.

Митна політика – цілеспрямована діяльність держави, що встановлює певний режим митного обкладання товарів.

Митниця – державний заклад, через який повинні ввозитися або вивозитися всі переміщувані через кордон товари і вантажі з метою їх митного контролю та взяття відповідних мит і зборів.

Мито – податок, яким обкладаються товари, що пропускаються через кордони будь-якої країни.

Мігрант – особа, що здійснює міграцію, тобто перетинає кордони тих чи інших територій зі зміною постійного місця проживання назавжди або на тривалий час.

Міграційна політика – один з напрямків демографічної політики. Сукупність способів і заходів цілеспрямованого впливу на міграційний рух населення.

Міграція населення (від лат. migratio – переселення) – переселення з однієї країни в іншу. Основними причинами **М.** є економічні, релігійні й політичні.

Міжнародна політика – сукупна діяльність держав, їх інститутів, народів, соціальних спільнот та їх організацій, які мають певні політичні цілі у сфері міжнародного життя.

Міжнародне право – загальнодемократична, загальноцивілізаційна система правових норм, що регулюють відносини між суб'єктами (державами, націями) з проблем розвитку людської цивілізації. Норми **М. п.** створюють шляхом погодження позицій учасників міжнародних відносин та забезпечуються подекуди примусом з боку держав індивідуального чи колективного, а також міжнародними організаціями (наприклад ООН) відповідно до їх статутів. Ці норми юридично обов'язкові й поділяються на диспозитивні (які можуть змінюватися або не застосовуватися на основі погодження позицій держав з певного питання) й імперативні (що не змінюються, а їх порушення тягне за собою відповідальність).

Міжнародні відносини – системна сукупність політичних, економічних, соціальних, дипломатичних, правових, воєнних, гуманітарних та інших зв'язків і відносин між суб'єктами світового співтовариства. Розрізняють різні 1) види **М. в.**: за сферами суспільного життя – економічні, політичні, воєнно-стратегічні, культурні, ідеологічні; на основі взаємодіючих суб'єктів – міждержавні, міжпартійні, приватні, неурядові; 2) рівні **М. в.** – глобальний, регіональний, субрегіональний або локальний; 3) стани **М. в.** – стабільності, суперництва, ворожнечі, довіри, співробітництва, війни.

Міжнародні організації – об'єднання держав або національних товариств (асоціацій) неурядового характеру для досягнення спільних цілей у галузі політичного, економічного, соціального, науково-технічного, культурного життя; одна з найважливіших форм багатостороннього співробітництва між державами. Членами деяких **М. о.** можуть бути лише держави (міжурядові організації). **М. о.** створюються на основі угод між їх учасниками; діяльність кожної **М. о.** регламентується її статутом. **М. о.** виступають суб'єктами міжнародних відносин (нетрадиційні міжнародні актори) і важливими об'єктами країнознавчих досліджень. Зараз у світі налічується понад 400 **М. о.**

Міста-курорти – урбанізовані території, функції яких спрямовані на задоволення потреб у лікуванні (з переважанням помірною режиму) або в розвагах; характеризуються значною кількістю технічних систем, розвиненою сферою обслуговування, що становить основу рекреаційної системи, і майже повністю зміненою, значно окультуреною, "вторинною" природою.

Місто – населений пункт, який досяг певної людності (критерій якої в різних країнах різний), звичайно не менше 5 тис. мешканців **М.** виконує промислові, транспортні, торговельні, культурні й адміністративно-політичні функції.

Місцева влада – складова системи суспільного врядування, своєрідна інфраструктура державної влади, особливість якої полягає у безпосередній наближеності до життя громадян, до громадянського суспільства.

Мова – найважливіший засіб людського спілкування, який нерозривно зв'язаний з мисленням. **М.** є соціальним засобом збереження і передачі інформації, одним із засобів керування людською поведінкою. Реалізується в розмові. У світі майже 5 тис. мов.

Мовний склад (структура) населення – розподіл населення окремих районів, країн, континентів і світу в цілому за різними мовними показниками (рідна мова, розмовна мова,

грамотність мови), за поєднанням цих показників один з одним, а також за ознакою етнічної (національної) належності.

Мораторій (від лат. moratorius – такий, що затримує, уповільнює) – відстрочка, затримка набуття чинності, початку, виконання якогось договору, закону, зобов'язань або вимог, відкладання визначених дій.

Мотель – готель для автотуристів, розташований поблизу або вздовж автостради. Традиційно обладнаний гаражем, станцією технічного обслуговування та іншими необхідними службами.

Музей – культурно-освітній та науково-дослідний заклад, що збирає, вивчає, експонує та зберігає пам'ятки матеріальної й духовної культури, природничо-наукові колекції тощо.

Народ – спільнота з єдиною історією, мовою однаковим культурними характеристиками, члени якої поділяють ідею, що вони зв'язані між собою, відрізняються від інших груп.

Народжуваність – процес дітонароджень у сукупності людей, що складають покоління; кількість народжень.

Народність – 1) тип етносу, що займає проміжне положення між плем'ям і нацією; 2) сучасні етноси, що втратили риси племен, проте не стали націями.

Народонаселення – сукупність людей, які живуть на Землі (людство) або в межах певної території, континенту, країни, району чи населеного пункту. **Н.** – об'єкт вивчення багатьох суспільних і ряду природничих наук, в тому числі країнознавства. Спеціально **Н.** досліджує демографія.

Натуралізація (від лат. naturalis – природній) – надання громадянства якоїсь держави особам, що мають громадянство іншої держави або зовсім його не мають (апатриди).

Націоналізм – 1) світогляд і система політичних поглядів, яка проголошує пріоритет національних (етнічних) вартостей щодо усіх інших; 2) один з основних принципів державного устрою, коли нація розуміється як одержавлений етнос. Роздутий до ідеологічних крайнощів **Н.** проявляється у формі шовінізму.

Національна самосвідомість – сукупність поглядів, оцінок, думок і відносин, що відображають рівень усвідомлення нацією в цілому чи окремою людиною своєї національної (поряд з етнічною) приналежності, спільності історичної долі, своєрідності, неповторності геополітичних, духовних, соціальних, історичних чинників. **Н. с.** пов'язана із самоідентифікацією нації – усвідомленням себе як спільності політичної, поліетнічної, громадянської на основі досягнення національної ідеї та національних інтересів.

Національний природний парк – вид природоохоронної території, досить великої за площею, де охорона природи поєднується з рекреацією і організованим туризмом. Складається із природних ландшафтів високої естетичної цінності. Поділяється на заповідну і рекреаційну зони.

Національні відносини – відносини між різними соціально-етнічними спільностями – з одного боку, й урядами, державними і політичними організаціями, установами – з іншого.

Національні меншості – групи, які відрізняються своєю національною належністю від більшості населення певної країни.

Національність – 1) позначення сучасних народностей, націй та інших етнічних груп, що заселяють країну; 2) належність людини чи групи людей до певної народності чи нації.

Нація (від лат. natio – плем'я, народ) – історична спільність людей, яка склалася в процесі формування спільної їх території, економічних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури й характеру.

Обмінний (валютний) курс – співвідношення, у відповідності з яким країна здійснює товарообмін на світовому ринку; ціна одиниці іноземної валюти в одиницях національної валюти.

Образ (імідж) країни (території) – результат з'єднання наукових знань про неї і художнього її сприйняття. Притягальний імідж створюється, насамперед, на основі позитивної країнознавчої інформації про дану країну чи регіон (район).

Образ життя країни – розкриття етнокультурної своєрідності будь-якої території. Розкривається через усі форми і цикли багатогранної діяльності людини.

Олігархія (грец. oligarchia) – режим, при якому політична влада належить вузькій групі найбільш багатих осіб.

Опустелювання – 1) втрата місцевістю повністю рослинності в результаті ерозії ґрунтів; 2) «зменшення зникнення біологічного потенціалу Землі; яке в кінцевому результаті може призвести до виникнення умов, аналогічних умовам пустелі» (конференція ООН з опустелювання, 1977).

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна організація, яка об'єднує на добровільній основі держави з метою підтримання і зміцнення миру й безпеки, розвитку співробітництва між державами. Створена з ініціативи провідних держав (СРСР, США, Великобританії). Статут ООН вступив у силу 24.10.1945 р. У ньому закріплені принципи міжнародного співробітництва: суверенна рівність усіх членів ООН; вирішення міжнародних конфліктів мирним шляхом; відмова в міжнародних відносинах від загрози силою або її використання; невтручання у внутрішні справи країн. Головні органи ООН: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Рада з опіки, Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП). Членами ООН є 194 країни. Економічна і науково-технічна діяльність охоплює чотири основні напрями: 1) глобальні економічні та науково-технічні проблеми; 2) економічне і науково-технічне співробітництво держав з різними суспільними системами; 3) проблеми економічного розвитку країн, що визволились; 4) проблеми регіонального економічного співробітництва.

Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) – організація, що сприяє підтриманню миру, зміцненню інтелектуальної співпраці в освіті, науці, культурі, охороні навколишнього середовища. Утворена 4.11.1946 р., її членами є 194 країни, знаходиться в Парижі (Франція).

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) – військово-політичний союз, створений на основі договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 р. США, Великобританією, Францією, Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Канадою, Італією, Норвегією, Португалією, Данією, Ісландією. В 1952 р. приєдналися Греція і Туреччина, в 1955 р. – ФРН, в 1981 р. – Іспанія, в 1999 р. – Польща, Угорщина і Чехія. В 1966 р. із військової організації НАТО вийшла Франція, але тісно співробітничала з Альянсом. Вищі керівні органи: сесія ради НАТО, а між сесіями – Постійна рада. Складається з Військового комітету, Комітету військового планування, Комітету ядерної оборони, а також «Єврогрупи», яка координує плани переозброєння європейських країн НАТО. Робочий орган НАТО – Міжнародний секретаріат на чолі з генеральним секретарем. Штаб-квартира – в Брюсселі (Бельгія).

Пам'ятка містобудування – унікальний містобудівний комплекс, у межах якого сконцентровано визначні пам'ятки історії та культури світового (за списками ЮНЕСКО), загальнодержавного та місцевого значення. До них належать всі історико-архітектурні й історико-культурні заповідники України.

Пам'ятки будівництва і архітектури – складова історико-культурних рекреаційних ресурсів (архітектурні ансамблі та комплекси, історичні центри, квартали, майдани, вулиці, залишки давнього планування і забудови міст та інших населених пунктів тощо).

Пам'ятки історії – складова історико-культурних рекреаційних ресурсів (пам'ятні місця, будинки, споруди та предмети, пов'язані з найважливішими історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства та держави).

Пам'ятки мистецтва – складова історико-культурних рекреаційних ресурсів (твори монументального, образотворчого, декоративно-ужиткового та інших видів мистецтва, що використовуються в сфері пізнавального туризму).

Пам'ятки оборонної архітектури – складова архітектурно-історичних рекреаційно-туристичних ресурсів (фортеці, замки, оборонні храми, міські укріплення). Впродовж багатьох століть роль оборонних споруд була провідною в архітектурі міст і містечок.

Пам'ятка природи – об'єкт природи, що становить науковий, історичний та культурно-естетичний інтерес (водоспади, гейзери, геологічні відклади, печери тощо).

Пам'ятник всесвітньої спадщини – пам'ятник культури чи унікальна за властивостями природна територія, що включена в міжнародний Список пам'ятників всесвітньої спадщини і ЮНЕСКО.

Пансіон (повний пансіон) – вид комплексного обслуговування, що складається із зустрічі та провідів, розміщення, триразового харчування; повного утримання, обслуговування рекреантів (туристів) протягом туродня.

Парламент (сенат, сейм, конгрес, кнесет, рада, хурал, риксдаг, альтинг тощо) – найвищий законодавчий і представницький орган влади в державі, який обирається населенням, деінде частково призначається. **П.** є зібранням депутатів, що обрані у відповідності до існуючої в конкретній країні виборчої системи. Як інституція державної влади парламент виник у 1265 р. в Англії.

Партія політична – добровільне об'єднання людей, що прагнуть домогтися здійснення ідей, які вони розділяють, задоволення спільних інтересів.

Пейзаж – зоровий образ географічного середовища.

Пейзажне різноманіття природного комплексу – якісна (кількісна) характеристика, що визначає потенційне багатство зорових образів, які розкриваються в межах природних комплексів.

Перенаселеність (перенаселення) – 1) тимчасовий стан екосистеми, при якій кількість осіб якого-небудь виду більша від місткості середовища; 2) тимчасова суперечність між доступними людині природними ресурсами, включаючи умови життєзабезпечення, і потребами людей та суспільства в цілому; 3) певний надлишок населення стосовно даного способу виробництва засобів існування.

Підданство – приналежність особи до якоїсь держави, перебування під її юрисдикцією.

Плебіцит – форма загального голосування, різновид референдуму, результати якого на відміну від останнього не мають обов'язкових юридичних наслідків. У міжнародних відносинах – визначення державної приналежності всієї або частини спірної території на основі волевиявлення населення шляхом всенародного голосування.

Плем'я – тип етносу і соціальної організації докласового суспільства.

Пляж (від франц. plage, від лат. plage – смуга землі) – елементарний природно-територіальний комплекс (фація); пологий намитий берег, що утворився в результаті дії прибою та складений наносами (найчастіше піском, гравієм чи галькою). Захищає берег від розмиву, нерідко виконує рекреаційні функції.

Подвійне громадянство – характерний для держав з федеративною формою устрою статус особистості, коли вона одночасно є громадянином союзу і громадянином суб'єкта федерації. **П. г.** у федераціях слід відрізнити від статусу біпатриду.

Полілінгвізм (від лат. poli – багато і lingua – мова) – стан одночасного володіння декількома мовами.

Політика – сфера людської діяльності, що пов'язана з відносинами між суспільними групами, партіями, державами з приводу завоювання, утримання і використання влади. Охоплює як певні настанови й цілі, якими суб'єкти керуються у своїх справах, так і практичну діяльність щодо їх реалізації.

Політична карта – важливе джерело країнознавчого дослідження, географічна карта, на якій представлена територіально-політична характеристика світу, материків або великих регіонів. **П. к.** поділяються на оглядові (дрібномасштабні), що передають політичний поділ території, і спеціальні, що висвітлюють окремі політичні проблеми і політичні події.

Політична незалежність – самостійний курс держави в міжнародних відносинах, виборі соціально-політичної орієнтації внутрішнього розвитку, проведенні зовнішньої політики.

Потенціал природних ресурсів (від лат. potentia – сила і франц. ressource – засіб, спосіб) – здатність природного комплексу або його окремих компонентів задовольняти потреби суспільства в енергії, сировині, здійсненні різних видів господарської діяльності.

Права людини – визнані міжнародним правом норми забезпечення людині прав на вільне життя і розвиток; захист громадянських, економічних, культурних прав і політичних свобод з боку державних судових органів і громадських організацій.

Прапор державний – офіційний символ держави у вигляді полотнища встановлених розмірів і кольорів, який уособлює її суверенітет, як правило фіксується конституцією.

Президент (від лат. praesidens – той, що стоїть спереду) – керівник держави з республіканською формою правління. **П.** обирається шляхом прямих виборів або парламентом. Верховна влада доручається йому на певний період і коло його повноважень обмежене законом. **П.** держави, що є президентською республікою, має прямий мандат, діє поряд з парламентом і певною мірою залежить від нього, очолює виконавчу владу – уряд і має право його формувати. **П.** має право законодавчої ініціативи, уповноважений видавати нормативні акти – декрети, укази, які мають таку ж обов'язковість, як і закони, прийняті парламентом. **П.** має особливі повноваження на випадок надзвичайних ситуацій. Він є головнокомандувачем Збройними силами країнами. Наділений правом вести міжурядові переговори та підписувати міжурядові договори. **П.** не має права передавати владу по спадковості.

Президентська форма правління – влада вибраного керівника держави – президента, яка спрямована на повне і послідовне здійснення державної політики і законів, покликана забезпечити єдність і непорушність держави. Вперше **П. ф. п.** була встановлена в США в 1789 р., коли першим президентом обрали Дж. Вашингтона.

Привабливість (країни, місця) – елементи туристичного продукту, що визначають вибір туриста на користь даної країни (місцевості); чинники (соціально-історичні, природно-географічні) залучення туристів.

Приморські кліматичні курорти – місцевості, де особливості приморського клімату використовуються з лікувальною та профілактичною метою.

Природний рух населення – зміна чисельності та складу населення в результаті народжуваності і смертності без врахування його переміщення в межах країни і за її кордонами.

Природні ресурси – компоненти і сили природи, які на даному рівні розвитку продуктивних сил та вивченості використовуються або можуть бути використані для задоволення потреб суспільства.

Природні умови – тіла і сили природи, які впливають на діяльність людського суспільства, але безпосередньої участі у виробничій діяльності не беруть.

Природокористування – сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу (видобуток ресурсів і ресурсокористування), а також заходи для його збереження (поліпшення властивостей ресурсів – меліорація, ліквідація наслідків господарювання, створення умов для відновлення відтворюваних ресурсів).

Природокористування раціональне – система діяльності, яка забезпечує найефективніший режим відтворення і економної експлуатації природних ресурсів і умов середовища з врахуванням перспективних інтересів господарства і збереження здоров'я людей.

Притулок політичний – надання державою можливості уникати переслідування на її території особам, які є громадянами інших держав, якщо вони зазнають утиску в себе вдома через їхні політичні погляди, позиції чи дії.

Промисловість – найважливіша галузь виробництва, яка включає підприємства, що здійснюють видобування й заготівлю природної сировини, виробництво засобів виробництва й товарів споживання (заводи, фабрики, шахти, електростанції, комбінати тощо).

Протекціонізм (від лат. protectio – заступництво, захист) – економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції. Реалізується шляхом фінансового заохочення вітчизняної промисловості, зокрема зменшення податків, стимулювання експорту, обмеження імпорту.

Радикалізм – політична доктрина, ідеї і діяльність, спрямовані на рішучу, докорінну зміну методів політичної діяльності, основних інститутів політичної системи країни або негайне здійснення інших політичних цілей.

Район (region) – 1) одиниця поділу певної території за якимись ознаками й особливостями; 2) територіально-адміністративна одиниця в деяких країнах. **Р.** як таксономічна одиниця в географії та країнознавстві виступає важливим об'єктом дослідження.

Районування – родове поняття, що має 3 основні групи значень: 1. Процес виявлення головних рис територіальної диференціації та інтеграції географічної оболонки або її частин. 2. Стан, результат відображення просторової диференціації та інтеграції у вигляді схеми районування. 3. Діяльність з метою раціонального використання ресурсів відповідно до встановлених закономірностей територіальної диференціації та інтеграції.

Раси (від фр. *race*, італ. *razza* – рід, порода, плем'я) – поділ сучасної людини за фізичними особливостями, що передаються по спадковості (колір шкіри, очей, волосся, форма черепа, довжина тіла); представники однієї раси зв'язані єдиним походженням і певною областю розповсюдження. Населення світу поділяється на 4 раси: європеїдну (42,3 %), монголоїдну (36 %), негроїдну (7,4 %) і австралоїдну (0,3 %). В зоні контактів великих рас існують перехідні (склалися в давнину) та змішані (утворилися в новітній період) раси.

Расизм – політична теорія і практика, що базуються на концепціях про фізичну і психічну неповноцінність окремих рас і народів і вирішальний вплив расових відмінностей на історію та культуру людства.

Рафтинг – спуск по гірській річці на надувних човнах, плотах (2-10 місць).

Регион – 1) область, район, частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних та інших особливостей, які часто поєднуються з особливостями національного складу населення; 2) група сусідніх країн, близьких за національним складом і культурою або однотипних за суспільно-політичним устроєм, що виділяються в окремий економіко-географічний район світу. **Р.** виступає важливим об'єктом країнознавчих досліджень.

Регіоналізація – 1) розвиток, зміцнення економічних, політичних та інших зв'язків між областями або державами, що входять до одного регіону; 2) виникнення регіональних об'єднань держав.

Регіоналізм – підхід до розгляду і розв'язання економічних, соціальних, екологічних, політичних та інших проблем під кутом зору інтересів та потреб того чи іншого регіону;

Регіональна політика – комплекс заходів держави по вирівнюванню рівнів розвитку районів, набуває все більшого значення для довготермінової стратегії соціально-економічного розвитку країни з метою досягнення територіальної справедливості, яка передбачає рівні можливості розвитку для всіх територій.

Реєміграція (зворотна міграція) (від лат. *re* – префікс, що означає зворотну дію, еміграція) – повернення емігрантів на батьківщину.

Реєстраційна картка – документ, що видається в ряді країн митними органами тимчасовим відвідувачам при в'їзді до країни та повертається ними при виїзді з країни, що підтверджує реєстрацію цих відвідувачів владою даної країни. Як правило, використовується для реєстрації іноземних туристів, які прибувають до країни.

Резерват – загальна назва території, що охороняється (пам'ятки природи, заказники, заповідники); природна територія заповідно-еталонного або ресурсозахисного типу.

Резервація (резерват) (від лат. *reservare* – зберігати) – в США, ПАР, Австралії, Канаді, Бразилії – територія для примусового поселення корінного населення (напр., індіанців у США).

Реїміграція (від лат. *re* – префікс, що означає зворотню дію, і імміграція) – зворотній відтік з країни осіб, що прибули до неї у результаті імміграції.

Рекреалогія (від лат. *gesteo* – відновлюю та гр. *logos* – вчення) – галузь знань про причини та способи здійснення рекреаційної діяльності як невід'ємної складової життя кожної людини та суспільства, соціально-культурні, економічні, антропоєкологічні механізми організації цієї діяльності та її наслідки.

Рекреаційна ємність території – чисельність відпочиваючих, які без суттєвої шкоди для природного комплексу можуть перебувати на певній території (акваторії) впродовж певного проміжку часу.

Рекреаційна територія – територія, яка використовується для оздоровлення людей, масового відпочинку, туризму та екскурсій. В залежності від призначення виділяють дві групи **Р. т.** для короткочасної рекреації (лісопарки, зелені зони, приміські ліси, водні об'єкти та ін.) і тривалої (приморські райони, лікувально-санаторні курорти і курортні райони, туристичні комплекси).

Рекреаційне навантаження – показник, що характеризується чисельністю рекреантів (див. **Рекреація**) на одиницю площі за певний період.

Рекреаційне районування – поділ території на певні таксономічні одиниці, що відрізняються спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів і напрямками їх освоєння та охорони.

Рекреаційний ресурсний потенціал – сукупність природних і антропогенних факторів, необхідних для рекреаційного використання (кліматичні та ландшафтні умови, морські акваторії та їх узбережжя, джерела водозабезпечення, інженерно-будівельні, ґрунтово-рослинні умови тощо); система природних, історико-культурних та соціально-економічних передумов організації рекреаційної діяльності на певній території.

Рекреаційні ресурси – об'єкти та явища природного й антропогенного походження, що використовуються для туризму, лікування, відпочинку та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність. **Р. р.** – сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів і їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності і при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях використовуються для прямого й опосередкованого споживання та надання курортних і туристських послуг. У структурі **Р. р.** виділяють 2 складові: природну та соціально-економічну (природні та історико-культурні ресурси рекреаційної діяльності).

Рекреаційні ресурси історико-культурні – складова рекреаційних ресурсів; матеріальні об'єкти, що несуть семантичну й естетичну інформацію та можуть бути використані в екскурсійній діяльності для забезпечення специфічних потреб людини у спілкуванні з культурним надбанням суспільства.

Рекреаційні ресурси природні – природні та природно-технічні геосистеми, тіла та явища природи (в т. ч. і риси її територіальної різноманітності), що мають комфортні властивості для рекреаційної діяльності та придатні для використання з метою організації відпочинку та оздоровлення населення.

Рекреаційно-туристичні ресурси – природні та історико-культурні комплекси та їх елементи, що при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях виступають цільовими об'єктами рекреаційно-туристичного споживання як вихідні елементи для виробництва комплексних туристичних послуг.

Рекреація (від лат. *rescreatio* – відновлення сил; від франц. *recreation* – розвага, відпочинок, зміна дії, що виключає трудову діяльність і характеризує простір, пов'язаний з цими діями) – 1. Форма соціального руху й антропогенного впливу на природні комплекси, мета якого полягає у відновленні людиною психофізичної енергії, втраченої в процесі трудової, навчальної, побутової діяльності тощо. 2. Різноманітні види людської діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб. Останні включають розвиток навичок спілкування між людьми, підвищення соціально-трудового та культурного потенціалу суспільства, формування нових рис та якостей особистості, навичок сприйняття природних і культурних цінностей. Розрізняють 3 форми використання часу **Р.** – туризм, лікування, відпочинок.

Релігійна структура населення – склад населення в залежності від релігійних вірувань.

Релігія (від лат. *religio* – побожність) – система вірувань і ритуалів, за допомогою яких група людей пояснює та реагує на те, що вважає надприродним і священним. **Р.** значною мірою зумовлює мораль і етику, світосприймання й мету життя, культурний клімат суспільства й соціальні відносини, характер і типи економічного розвитку.

Репатріація – повернення людини чи цілого народу на батьківщину.

Репресія – каральні акції держави щодо особи чи цілого народу.

Республіка (лат. *respublica*, *res* – справа, *publis* – громадський) – форма правління, при якій вища державна влада належить виборному представницькому органу; глава держави також вибирається населенням або спеціальною колегією. Виділяють парламентську і президентську республіки. Парламентська республіка базується на верховенстві парламенту, перед яким уряд несе колективну відповідальність за свою діяльність і залишається при владі до тих пір, доки він має підтримку парламентської більшості, а у випадку втрати цієї підтримки або йде у відставку, або через керівника держави розпускає парламент. У президентській республіці глава держави – президент – одночасно є і главою уряду (США, Аргентина, Бразилія). У світі 143 республіки (3/4 загального числа держав). Республіканська форма правління є найбільш прогресивною і демократичною.

Реституція – повернення однією державою іншій майна, що було незаконно захоплене нею під час війни або внаслідок інших причин (наприклад, повернення майна церков, музеїв, картинних галерей).

Ресурси (від франц. *ressource* – допоміжний засіб) – джерела необхідних для людей матеріальних і духовних благ, які можна реалізувати при існуючому технологічному рівні і соціально-економічних відносинах. Виділяють ресурси природні, матеріальні, економічні, фінансові, трудові.

Ресурсно-рекреаційний паспорт території – посвідчення певного просторового об'єкту, що розкриває наявність, структуру, спеціалізацію, використання природних, природно-антропогенних, соціальних, біосоціальних рекреаційних ресурсів у його межах; зведення кількісних і якісних показників і характеристик, що розкривають рекреаційно-туристичну спеціалізацію певної територіальної одиниці (держави, окремої адміністративно-територіальної одиниці міста тощо).

Референдум – загальнонародне голосування з важливого питання державного життя.

Рівень життя – соціально-економічна категорія, що характеризує рівень і ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення країни, класів, соціальних груп, сімей, окремого індивіда.

Розселення – розміщення населення на території, яке утворилося в ході її господарського освоєння і його результатом є розміщення населення у вигляді населених пунктів (геогр. поселень), що характеризуються певним територіальним розподілом, ієрархією і взаємодією.

Рурбанізація (від англ. *rural* – сільський і *urbanization* – урбанізація) – процес поширення міських форм і умов життя на сільську місцевість. Р. здійснюється міграцією міського населення в сільські поселення та втягуванням сільських поселень міськими в сферу своєї діяльності.

Самоврядування – надане законом і державною владою право місцевих органів самостійно вирішувати коло питань, віднесених до їх компетенції; діяльність по реалізації даного права.

Світове господарство – система національних господарств усіх країн світу, об'єднаних міжнародним поділом праці і різноманітними економічними взаємозв'язками в господарський організм глобальних масштабів.

Світогляд – система узагальнених поглядів на світ і місце людини в ньому, на ставлення людини до оточуючої дійсності та до самої себе, а також обумовлені цими поглядами ідеали, принципи пізнання і діяльності.

Світогляд людини – відображення суспільного буття, сукупних відношень, що складаються у процесі виробництва нею матеріальних благ, створення і накопичення духовних і культурних цінностей.

Селище міського типу (сmt) – міське поселення, що виконує промислові, транспортні, адміністративні, курортні, наукові та інші функції, проте недостатньо розвинуте, щоб отримати статус міста, встановлений у даній державі.

Село – тип поселення, де основною сферою діяльності людини є сільськогосподарське виробництво.

Ситуація демографічна – стан демографічних процесів; склад і розміщення населення в який-небудь певний час (рік) на певній території.

Сільська місцевість – вся обжита територія країн і районів, що знаходиться поза міськими поселеннями, з її ландшафтами (природними і перетвореними людиною), населенням і населеними пунктами, що належать до категорії сільських.

Сільське населення – 1) мешканці всієї сукупності сільських поселень; 2) постійне населення сільської місцевості; 3) категорія населення, що виділяється під час перепису і в поточному обліку нарівні з міським населенням.

Соціалізм – політична доктрина, для якої характерний підхід до розв'язання всіх соціальних проблем з точки зору суспільства як єдиного цілого. Існують два основних трактування терміну С.: 1) марксистське – перша фаза комуністичної формації; суспільство, засноване на загальній власності на засоби виробництва; 2) соціал-демократичне – процес реалізації ідеалів свободи, справедливості, солідарності та інших цінностей; розуміється як вічнотривале завдання.

Соціальна група – будь-яка сукупність людей (за розміром менша від суспільства), об'єднаних спільними ознаками чи відносинами (сім'я, етнос, соціум, клас та ін.).

Соціальна структура – сукупність соціальних (клас, трудовий колектив, група, прошарок), соціально-демографічних (молодь, пенсіонери), професійно-кваліфікаційних (робітники, селяни, інтелігенція), територіальних (типи поселень) і етнічних спільностей, пов'язаних відносно стійкими взаємними відносинами між собою.

Соціально-економічна (суспільна) географія – комплекс наукових дисциплін, які вивчають закономірності суспільного виробництва та розселення людей.

Соціологія – наука про суспільство як цілісну систему і про окремі соціальні інститути, процеси, спільноти, групи; відносини особистості та суспільства, закономірності масової поведінки людей. Термін С. ввів О. Конт в середині XIX ст.

Соціум – територіальна спільність людей, що об'єднані спільним проживанням на території, в рамках одного чи декількох розміщених поселень.

Співдружність націй – міждержавне об'єднання під егідою Великобританії, до якого входять більшість її колишніх домініонів, колоній і залежних територій. Глава кожної держави – королева Великобританії, представлена в країнах генерал-губернаторами.

Спірні території – території, на які претендують дві або кілька держав.

Стагнаційні райони – райони, в яких темпи соціально-економічного розвитку рівні нулю або мають негативну тенденцію.

Столиця – головне місто держави, де знаходяться вищі органи державної влади і державного управління (резиденція президента, парламент, кабінет міністрів, виші судові і військові органи).

Суверенітет – незалежність і самостійність держави, що полягає у її праві на власний розсуд вирішувати свої внутрішні і зовнішні справи, без втручання будь-якої іншої держави. С. народу – визнання всіх громадян країни джерелом політичної влади. С. особи – право користуватися власними інтересами у взаємовідносинах з іншими політичними суб'єктами.

Суспільство – 1) спільність усього населення планети з усіма його інститутами; 2) сукупність усіх спільностей і класів конкретної країни.

Таймшер – галузь туризму, що набула значного розвитку останнім часом (охоплює понад 4 тис. курортів у світі, майже 3,5 млн. власників Т.); система пільгових умов сімейного туризму та відпочинку; пакет документів, що дає власнику право на користування пільгами під час сімейного відпочинку.

Таксон – регіональна одиниця у країнознавстві (країна, край, регіон, район, історико-географічний край).

Такс-фрі (Tax-free) – система часткового повернення податку на додану вартість у низці країн при покупці і вивозі товару іноземцями; як правило, використовуються у великих магазинах при придбанні товару зверху певної суми; гроші можуть повертатися при перетині кордону або в країні постійного перебування.

Територіальна організація населення – просторова форма життєдіяльності населення. Включає розміщення населення, функціональні територіальні взаємозв'язки поселень і ареалів концентрації населення.

Територіальна структура господарства (ТСГ) – сукупність певним чином взаєморозташованих і зчленованих територіальних елементів господарства, які знаходяться в складній взаємодії в процесі розвитку народногосподарської системи (включає населення, сфери, види і результати його діяльності на певній території в комплексі з відповідною соціальною і природною основою).

Територіальна цілісність – принцип міжнародного права, який означає, що ніхто не має права шляхом агресії або іншими діями всередині держави відокремити частину її державної території.

Територіальні води держави – частина прибережної акваторії моря або океану, яка входить до складу держави.

Територіально-рекреаційна система (ТРС) – 1. Об'єкт дослідження рекреаційної географії, комплексна геосистема, що об'єднує соціальні, техногенні, природні компоненти; розглядається в одному ряду з територіальними виробничими комплексами (ТВК) і природними геосистемами. Має декілька функцій: економічну (просте та розширене відтворення трудових ресурсів), бюджетну (прибутково-видаткова стаття), соціальну (задоволення індивідуальних і групових рекреаційних потреб). 2. Соціальна, керована (частково самокерована) геосистема, гетерогенна за складом (складається з взаємозв'язаних підсистем відпочиваючих, природних і культурних комплексів, інженерних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління), що характеризується функціональною (стан підсистеми визначається функцією системи в цілому) та територіальною цілісністю.

Територіально-туристичний комплекс – 1. Складне територіально-господарське утворення, сукупність туристичних закладів, підприємств сфери обслуговування, об'єднаних тісними економічними та виробничими зв'язками та спільним використанням рекреаційних ресурсів території (за М.П. Крачило). 2. Група туристичних підприємств і установ, що мають загальний характер організації туризму та відпочинку, єдиною системою туристичного, культурно-побутового та господарського обслуговування (об'єднує декілька туристичних центрів); містобудівне утворення, що складається з рекреаційних споруд, об'єднаних на основі єдиного композиційного вирішення та централізованої системи основного та допоміжного обслуговування туристів.

Територія (лат. territorium, від terra – земля, країна) – частина поверхні суші з притаманними їй природними умовами і ресурсами, а також створеними в результаті людської діяльності властивостями. Характер території істотно впливає на об'єкти (природні й створені людиною), розташовані на ній, і на взаємодію між ними; в свою чергу самі об'єкти впливають на характер території. Поняття території більш конкретне, ніж простір. У Великобританії в словнику з суспільної географії територія визначається як «частина простору, зайнята певною особою, групою осіб або державою».

Територія країни (держави) – частина земної кулі, яка знаходиться під суверенітетом (верховенством) певної держави; важливий об'єкт країнознавчих досліджень. До складу території держави входять суша в межах кордонів, внутрішні води, територіальні води і повітряний простір над ними (тропосфера, стратосфера, іоносфера, але верхня межа юридично не встановлена).

Терор – особлива форма політичного насильства, що супроводжується жорстокістю, цілеспрямованістю та удаваною ефективністю. **Т.** широко використовується як засіб політичної боротьби в інтересах держави, організацій чи певної групи осіб.

Топоніміка (від грец. topos – місце) – наука, що вивчає походження і зміст назв (імен) географічних об'єктів.

Тоталітарна держава – передбачає повний (тотальний) контроль держави над усіма сферами суспільства. В **Т. д.** обмежуються конституційні права і свободи, забороняються всі

опозиційні організації, мають місце мілітаризація суспільного життя і репресії по відношенню до інакомислячих.

Транскордонні райони – регіони по обидва боки від державного кордону, які активно взаємодіють між собою.

Трансфер – будь-яке перевезення туриста в межах туристичного центру (доставка з вокзалу, аеропорту або морського порту до готелю та назад з одного вокзалу, аеро- або морського порту до іншого; з готелю до театру та назад тощо).

Трудові ресурси – частина населення країни, яка має необхідні фізичні й духовні здібності та професійні знання для роботи в народному господарстві.

Тур – туристична подорож за обраним маршрутом з визначеними метою, терміном, комплексом послуг. В організованому туризмі – первинна продажна одиниця комерційного туристичного продукту.

Турагент – 1. Роздрібна туристична фірма, що займається реалізацією турів, що організуються оптовими туристичними фірмами, а також продажем споживачам окремих туристичних послуг (транспортних квитків, екскурсій тощо).

Туризм – форма масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем; характеризується екологічною, освітянською та ін. функціями.

Туризм діловий – 1. Тимчасові відрядження зі службовою метою, включаючи участь у конференціях, конгресах тощо без отримання прибутку в місці відрядження. 2. Вид туризму, складовою якого є подорожі спеціалізованих груп однорідного професійного складу, що здійснюються за рахунок підприємств для заохочення кращих працівників.

Туризм екологічний – складова рекреаційної діяльності, за якої негативний вплив на природне середовище та його компоненти є мінімальним. Т. е. передбачає гармонійне єднання людини, засобів рекреації, природного середовища та рекреаційної інфраструктури; виник у кінці 80-х – на початку 90-х рр. у Канаді, Австралії (о. Тасманія), Франції (о. Корсика); набув поширення у США (Південна Дакота, Міннесота та інші штати), на Віргінських (США), Галапагоських островах (Еквадор), в Австралії, Франції, Антарктиці та ін.; форма туризму, що передбачає відвідування природоохоронних територій (національних парків, заповідників, заповідних урочищ, пам'яток природи, дендрологічних, ботанічних, зоологічних садів, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва тощо) з метою ознайомлення з природою даного краю, методами та формами охорони природи, пропаганди цих методів і боротьби з негативним впливом діяльності людини на природу.

Туризм екскурсійний – вид туризму, що передбачає поїздки тривалістю не більш 24 годин, як правило, без ночівлі.

Туризм комерційний (шопінг-туризм, шоп-туризм, «купецький туризм») – вид туризму, що здійснюється громадянами до зарубіжних країн з метою одержання прибутку; набув великого поширення останніми роками, коли було значно спрощено процедуру виїзду за межі України. При цьому одержуваний прибуток може бути в натуральній (у вигляді придбаних товарів народного споживання) або грошовій (у вигляді придбаної валюти) формах.

Туризм пізнавальний – туристичні поїздки, основною метою яких є задоволення зацікавленості, професійних та ін. пізнавальних інтересів.

Туризм рекреаційний – туризм з метою відпочинку, лікування та ін. оздоровчими цілями.

Туризм релігійний – різновид туризму, пов'язаний з регулярним відвідуванням віруючими "святих місць" і релігійних центрів.

Туризм спортивний – вид рекреаційної діяльності оздоровчого характеру з особливими вимогами до природно-територіального комплексу району подорожі, з високим рівнем споживання природних цінностей. Поєднує значні фізичні та психофізіологічні навантаження на організм людини, підвищені вимоги до витривалості, спортивно-туристичних вмінь, прикладних навичок, загальнофізичної та теоретичної (в т. ч. географічної) підготовки.

Турист – тимчасовий відвідувач, який знаходиться в країні перебування не менше 24 год. і не переслідує мети отримання заробітної плати та постійного місця проживання. Цікавою є

класифікація туристичного потоку (туристів) за Ф. Атером (1985); 1) туристи-"люкс", для яких економічні міркування не є визначальними; 2) "активні" туристи, які намагаються збалансувати свої економічні можливості та потреби; 3) "мимовільні" туристи, чії дії регламентуються їх економічним і соціальним статусом.

Туристика – комплексна дисципліна, що досліджує фактори та явища, пов'язані з туризмом. Термін використовується в Польщі, Чехії, Словаччині та інших країнах. Організація та управління **Т.** повинні перебувати в суворій відповідності до охорони природи .

Туристична зона – територіально-туристичне утворення, що об'єднує окремі туристичні регіони, райони, вузли, комплекси, центри. Забезпечує проведення кількох циклів рекреаційних занять (пізнавального, оздоровчого, спортивного); ландшафтно-планувальне утворення, що організується в районах найбільшого зосередження туристичних ресурсів і попиту на них.

Туристичні ресурси – сукупність природних, історико-культурних і соціально-економічних умов і ресурсів даної території.

Туристичний об'єкт – місце, що приваблює туристів завдяки своїм природним і штучно створеним рисам (природа, художні та археологічні цінності, кліматичні умови тощо).

Туристичний район – група туристичних комплексів, об'єднаних у територіальній структурі рекреаційно-туристичного господарства; виробничо-територіальне утворення, що спеціалізується на наданні населенню туристичних послуг. При виділенні **Т. р.** враховуються: 1) спеціалізація на туристичних послугах і зовнішні зв'язки території; 2) структура туристичних послуг і внутрішні зв'язки, 3) територіальна організація туристичних послуг.

Туристичний регіон – територіально-рекреаційна система, що об'єднує туристичні райони.

Туристичний ринок (в територіальному аспекті) – 1. Місцевий ринок туристичних послуг у будь-якому пункті. 2. Районний ринок туристичних послуг у межах територіальної одиниці країни. 3. Єдиний національний ринок туристичних послуг на території всієї країни .

Туристська валютна квота – максимальна сума грошових засобів у національній валюті, що жителям тих країн, де існують обмеження на вивіз валюти, дозволяється обмінювати на іноземну валюту та вивозити за кордон з розрахунку на один рік, одну поїздку, один день поїздки тощо.

Туристська місткість території – максимальна чисельність туристів, які одночасно перебувають на даній території та не викликають порушення природної рівноваги.

Туристський курс – спеціальний пільговий валютний курс, що встановлюється окремими країнами для розрахунків за туристські операції.

Туристські документи – документи, що видаються гідую-перекладачу або керівнику групи, дійсні впродовж всього терміну обслуговування групи на маршруті.

Туристські карти (картосхеми , плани) – тематичні карти, що містять певну туристично-географічну інформацію та використовуються організаторами туризму та рекреаційної діяльності, рекреологами, туристами в їх діяльності.

Унітарна держава – форма державного устрою, при якій територія держави не має в своєму складі федеративних одиниць (федеративних республік, штатів, земель тощо), а поділяється на адміністративно-територіальні одиниці (департаменти, області, райони і т. ін.). В **У. д.** діє єдина для всієї держави конституція, єдина система органів влади, що створює умови для централізованого керівництва суспільними процесами, посилення цієї влади на всій території держави. Більшість сучасних держав – унітарні.

Урбанізація (від лат. urbanus – міський) – процес зростання міст і підвищення питомої ваги міського населення в країні, регіонів, світу.

Уряд (кабінет міністрів, рада міністрів, державна рада та ін.) – найвищий орган виконавчої влади в державі, який певною мірою підпорядковується законодавчому органу.

Фашизм – політична доктрина, заснована на войовничому антидемократизмі, расизмі, шовінізмі, зовнішньополітичній експансії, звеличуванні тоталітарної держави, обстоюванні влади сильної авторитарної партії, що забезпечує абсолютний контроль над громадянами й державою.

Федерація (від лат. foederatio – союз, об'єднання) – форма державного устрою, при якій кілька державних утворень, які мають певну політичну самостійність, утворюють єдину державу. В основу **Ф.** устрою покладені національно-етнічні (Росія), або територіально-адміністративні (США) принципи. Характерні ознаки федерації: 1) територія федерації складається з території її окремих суб'єктів (республік – Росія, штатів – США, кантонів – Швейцарія, земель – ФРН); 2) суб'єкти федерації, як правило, наділені законодавчою владою; 3) компетенції між федерацією і її суб'єктами розмежовуються союзною конституцією; 4) кожен суб'єкт федерації має свою правову і судову системи. В світі 20 федеративних держав.

Фізична географія – наука про географічну оболонку Землі, її склад, структуру, особливості формування і розвитку, просторової диференціації.

Форма державного устрою – територіально-організаційна структура держави, що встановлює порядок поділу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади. Держави поділяються на унітарні, федеративні і конфедеративні. **Ф. д. у.** – важливий предмет країнознавчих досліджень.

Форма політичного режиму – сукупність прийомів, способів, методів здійснення державної влади в суспільстві. За **Ф. п. р.** держави поділяються на тоталітарні, авторитарні, демократичні. **Ф. п. р.** – важливий предмет країнознавчих досліджень.

Форма правління – організація верховної державної влади, порядок утворення її органів та їх взаємовідносини з населенням. Є три форми державного правління – монархічна, республіканська, співдружність націй. **Ф. п.** – важливий предмет країнознавчих досліджень.

Фундаменталізм – радикальне й войовниче неприйняття принципів, форм і цілей будь-якої модернізації, обстоювання традиційних, старих життєвих і світоглядних форм.

Хорологія (від грецького choros – місце) (ареалогія) – наука про області розповсюдження (ареали) окремих видів, родин та інших систематичних груп (таксонів) рослин і тварин.

Цивілізаційний підхід – спосіб пояснення еволюції людства, побудований на виділенні як визначального фактору розвитку людського суспільства специфіки відповідного типу цивілізації (наприклад, сучасний етап розвитку суспільства називають “постіндустріальним”, “інформаційним”, “постміжнародним” тощо).

Цивілізація – сукупність унікальних економічних, соціальних, політичних, духовних, моральних, психологічних, ціннісних та інших структур, які відрізняють одні історичні спільноти людей від інших. Тобто, поняття **Ц.** означає в першу чергу рівень соціального прогресу суспільства на певному історичному етапі його розвитку. Термін **Ц.** Виник у XVIII ст. у тісному зв'язку з поняттям «культура».

Цивілізація буддистська – склалася у країнах Індокитаю, Шрі-Ланці, Японії, Кореї, частково в Китаї, Монголії, Тибеті, Непалі. Буддизм виник у VI ст. до н. е. як опозиція до кастового ладу та його ідеології – брахманізму. Основні догмати вчення – про рівність всіх людей у стражданні та їхнім праві на спасіння, а також відплата в загробному житті за земне життя. Вважається, що після смерті душа повертається в особі іншої людини або істоти (реінкарнація) в залежності від заслуг у минулому житті.

Цивілізація індійська – склалася в Південній Азії (сучасна Індія, частково Непал, Шрі-Ланка, й Малазія) на засадах системи релігійних учень, відомих як індуїзм, що виник у V ст. до н.е. і пов'язаний з вшануванням богів Брахми, Вішу, Шиви. Догмати – вчення про одвічну соціальну нерівність (касти), переселення душ і відплату за земне життя.

Цивілізація ісламська – порівняно молода. Іслам зародився на початку VII ст. на Аравійському півострові. Засновник – Мухамед. **Ц. і.** розповсюджена в країнах Близького Сходу і Північної Африки. Іслам (мусульманство) запозичив багато положень давніших релігій – іудаїзму та християнства. Характер життя мусульман визначають п'ять положень: символ віри в Аллаха і його пророка Мухамеда, намаз (молитва 5 разів на день), милосердя, рамазан (30-денний піст), хадж (подорож до Мекки хоч раз у житті). Правила життя й етики записані в Корані. Іслам поділяється на дві гілки: сунізм і шиїзм.

Цивілізація християнська – найпоширеніша в світі. Охоплює Європу, Америку, Австралію, значну частину Африки й Азії. Духовним підґрунтям **Ц. х.** є християнська релігія,

яка зародилася в I ст. н. е. у східній частині Римської імперії. Виникнення і поширення **Ц. х.** пов'язане з образом Ісуса Христа, який, за твердженням християнського вчення, своїми стражданнями й смертю спокутував гріхи людства. Християни вірять у позбавлення від земних знегод і вічне життя після смерті. Поділяється на церкви: римо-католицьку (західну), православну (східну), протестантську.

Чартер – договір між власником транспортних засобів і фрахтівником (наймачем, орендаром) на оренду транспортних засобів на певний термін.

Червоні книги – офіційні документи, що містять анотований та ілюстрований перелік рідкісних і зникаючих видів живих організмів, які потрібно охороняти.

Чисельність населення – число людей в якій-небудь їх сукупності, що розглядається як населення. Розрізняють фактичну, теоретичну і прогнозовану кількість населення.

Шовінізм – роздутий до ідеологічних крайнощів націоналізм, що виявляється у непомірному звеличенні своєї нації, наданні їй винятковості.

Якість життя населення – країнознавчий показник, що залежить від соціально-економічного розвитку країни (району) і визначається зайнятістю, доходами, кількістю і якістю житла, медичним обслуговуванням, кількістю і якістю навчальних закладів, рівнем розвитку соціальної інфраструктури.

Якість навколишнього середовища – показник, що характеризує стан усіх сфер (атмосфери, гідросфери, літосфери і біосфери) географічної оболонки та їх складових по відношенню до життєдіяльності людини.

Джерело: Будз М.Д., Мартинюк В.О., Постоловський Р.М., Троян С.С. Комплексне країнознавство (основні поняття, категорії, країни, персоналії): словник-довідник. Київ: ПП Самборський І.О., 2003. 256 с.